

Олесь Бабій

ОЛЕНА СТЕПАНІВНА

П'ЕСА В ОДНІЙ ДІІ

Чікаго, 1966

Олесь Бабій

ОЛЕНА СТЕПАНІВНА

ПРЕСА В ОДНИЙ ДІН

diasporiana.org.ua

Чікаго, 1966

ДІЙОВІ ОСОБИ

1. **Олена Степанівна** — хорунжий легіону Українські Січові Стрільці.
2. **Андрій Мельник** — поручник того самого легіону.
3. **Іван Чмола** — чотар легіону Українські Січові Стрільці.
4. **Панько Кліщ** — джура січово-стрілецьких старшин.
5. **Гриць Самопал** — січово-стрілецький боєць обозник.
6. **Петро Жарський** — молодий дідич.
7. **Ганна** — п'ятнадцятилітня сестра Жарського.
8. **Алексей Суворин** — штабскапітан російської армії.

За дверима й за вікнами Українські Січові Стрільці, австрійські вояки, положені російські солдати.

Дія відбувається навесні 1915 року в Карпатах.

СЦЕНА I

Сцена представляє кімнату в домі діди́ча Петра Жарського. Одні двері виходять ліворуч на ганок і на дорогу, другі двері ведуть до бічної кімнати праворуч і до кухні. На стінах висять портрети Тараса Шевченка, Маркіяна Шашкевича, австрійського цісаря Франца Йосифа і ловецька зброя. У кутку кімнати лежать наповнені два військові наплечники. Коли завіса піднеслася, деякий час сцена порожня. В дворі тихо, тільки чути, як десь гавкають, то виють застрашені пси. По хвилині знадвору в кімнату доносяться відгомони битви, гук віддаленої гарматної пальби, торохкотіння крісів і скорострілів. Невдовзі з-за вікон і дверей чути гамір, кроки вояцького маршу, поклики бійців, накази старшин: — **«Позір! Ходом руш! Бігом! Станути, стань, розійтись!»**

Опісля знадвору долітають відгуки голосних розмов австрійських жовнірів, накази австрійських офіцерів у німецькій мові: **«Форвертс! Габтахт! Ругт! Абтретен! Абгеблязен!»**

За декілька хвилин з дороги у кімнату долітають покрики російських положених солдатів: **«Откуда ви реб'ята? С казанской губернії. Ванька, дай кусок хлеба, я два дня нічево не кушал! Альоша, дай покурить! Где тебя поймали австрійци в плен?»**

По короткім часі відгомін битви втихає і з дороги в кімнату долітають веселий сміх, гомони радісної розмови українських добровольців та їхні заклики:

— Іване, Даниле, Михайле, допоможіть нам загнати положених москалів у табір! Якщо ті солдати будуть

утікати, то стріляйте до них! А шляк би їх трафив! Дивись, які ті кацапи тепер смирні, лагідні, а на горі Маківці пробивали січовиків багнетами, кулями вбивали! Москаль тільки тоді добрий, ласкавий, коли боїться когось! —

Поклики, відгуки розмов Українських Січових Стрільців віддаляються, затихають. Чути тільки торохкотіння коліс обозних возів.

СЦЕНА II

(По хвилині з-за дверей бічної кімнати, праворуч виходить на сцену дівчинка підліток Ганна Жарська. Вона виглядає занедбана, волосся на її голові розпатлане. Її сукенка, вишиваний фартушок пом'яті. Ганна Жарська ступає обережно, сторожко наслухуючи, розглядаючись; з-поза тих самих дверей бічної кімнати праворуч входить затривожений дідич Петро Жарський. Він молодий, вродливий, одягнений у ловецький стрій).

Ганна (боязко ступаючи, відчиняє двері від ганку, заглядає у всі місця в тім ганку та в кімнаті і говорить здавленим, тремтливим голосом) Ах, братчику, поглянь! Московські кулі розбили у вікні шибу, відламки стрілен розтовкли вазонки з цвітами, розторожили клітку і вбили мого канарка. Нещасний канарок, ще вчора так гарно співав, дзьобав пшоно з моєї долоні, а вже не живе! Слава Богу, що портретів Тараса Шевченка і Маркіяна Шашкевича кулі не розбили, тільки трішки поцарапали (Ганна ступає ближче до вікна).

Дідич Петро Жарський (здержуючи Ганну силою за руку). Сестричко, не підходь близько до вікна, бо ще

часом кулі дзенькають, бринять, як шершені в нашій па-
сціці та стукають об шиби і стіни.

Ганна (осмілена, підходячи ближче до вікна, відчиняє його, і, заглядаючи через те вікно, відповідає братові! заспокоююче). Не бійся братчику! Битва нарешті скін-
чилася і на горах так тихо, як після бурі; чути навіть шум потоку і лісу, кукання зозулі і тьохкання соловейка. (Ганна на хвилину вмовкає. З недалекого лісу чути шум дерев, потоку, чути, як тьохкає соловейко і кукає зо-
зуля).

Дідич Жарський (врадувано). Так, по битвах перший раз я чую спів соловейка, кукання зозулі, шум лісу і по-
току! Як приємно!

Ганна (знов заглядаючи через вікно) На дорозі до села Головецька видно українських добровольців, що сходять з гори Маківки і видно кінну стежу українського легіону, що мчить гальопом у сторону міста Сколе. Видно також, як стежками українські добровольці гонять до табору цілі сотні полонених російських солдатів. На дорозі до села Тухлі видно вози обозної валки, якими санітари відвозять поранених до лічниці. Вчора у лісничівці було так багато поранених, старшин, бійців з українського легіону, що для декотрих не вистачало місця в домі лісничого, і тому санітари мусіли переносити на носилках поранених січовиків і розташувати їх у stodолі, в стайні, в саді. Мені досі прочуваються зойки і стогони тих поранених вояків. Пораненого в груди бійця Михайла Білянчука санітар віз селянським возом до шпиталю; із грудей того бійця дзюрчала кров, спливала на дорогу, і заки санітари завезли пораненого добровольця січовика до лічниці, він у муках помер. Я перший раз у жит-

тю бачила, як умирає від ран вояк і перший раз я бачила мертвого вояка. Мені було так жаль тих поранених січових стрільців, що я бажала стати сестрою жалібницею або санітаркою, щоби помагати пораненим воякам, рятувати їх життя, і, якщо знов буде битва, то я зголошуся до санітарної служби в українським легіоні.

Дідич Петро Жарський Покинь цю думку! Ти маєш тільки п'ятнадцять років і ти замолода на те, щоби бути сестрою жалібницею або санітаркою. А крім того, якщо ти зголосилась би до санітарної служби при війську, то, хто піклувався би моєю дитиною? Я не маю на те часу, бо мушу займатися господаркою, направляти напівзруйновані і напівспалені під час битв двірські будинки. Таж ти на те приїхала на домагання наших родичів з міста до цього двора, щоби після смерти моєї дружини допомогти мені опікуватися моїм немовлятком.

Ганна (наслухуючи) Чуєш? Знов надходить якесь військо, знов чути тупоти кінських копит. Мені здається, що і наші кватиранти січовики ось-ось надійдуть. Вони повинні повернутись до цього двора, бо вони оставили тут навіть декотрі свої речі!

Дідич Петро Жарський Так! Після деякого затишся на фронті Українські Січові Стрільці виконували в резерві обов'язки залоги, і, приготівляючись до офензи, спочивали в моїм дворі та в довколишніх селах, а вночі після алярму, сполоху, відійшли на поле бою так нагло, скоро, що Олена Степанівна оставила в своїй квартирі свої книжки, між ними поему «Мойсей» мого улюбленого Івана Франка, якісь листи, щойно одержані через польову пошту, адресовані з Відня; джура Панько Кліщ

і обозник Гриць Самопал устигли забрати зі собою тільки кріси, набої, ручні гранати, а наплечники навмисне оставили чи забули в цій кімнаті мого дому! (Дідич Жарський нервовий, роздратований ходить від стіни до стіни, підходить до кута кімнати, оглядає й обмацує наплечники, та втомлений безсонними ночами, важко опускається в крісло, втирає хусточкою піт з чола і говорить наче сам до себе) Ох, який же я втомлений цею дурною війною, хоча я і не беру в ній безпосередньої участі! Вчора і сьогодні рано в цих околицях була велика битва. Тому, що тепер настала весняна повинь, то на ріці Опір хвилі несли трупи убитих у боях січових стрільців, російських солдатів. Ми пережили найжахливішу, найбільше тривожну добу в цій проклятій війні. Зранку до ночі невпинно гриміли гармати, клекотіли кріси, скоростріли. Передучора рано московські військові відділи були так близько цього двора, що я чув поклики московських солдатів: «Гурра! Вперіод! За родіну Россію, за царя батюшку!». Вполудне український легіон відогнав москалів за ріку Опір, за ліси, але московські орди знов налітали, як саранча, і в селах Головецьку та в Головчанці були появились патрулі російської кавалерії.

Ганна (з острахом) Так, один поранений січовий стрілець вістун, що перебуває в лісничівці, вчора оповідав, що на самій горі Маківці московські солдати, донські козаки вдерлись в австрійські окопи, полонили всіх вояків із тирольського полку та повбивали багато українських українських Січових Стрільців. Господи, Боже, Ісусе Христе, Матінко Божа, охороняйте нас! Вночі я молилася, благала Бога, щоби Олена Степанівна, Андрій Мельник, Іван Чмола і їх джура та обозник повернулися

з битви живі та здорові, але чи Бог вислухав моїх молитов? Може всі українські добровольці на горі Маківці вже згинули... (Ганна зітхає і зі смутком глядить на брата).

Дідич Петро Жарський Заспокійся, Ганнусю! Хоча ти іще майже дівчак, то страхіття війни тобі розшарпали нерви, тому ти все бачиш у найтемніших кольорах, падаєш у безнадійність і всім занадто переймаєшся. Мені аж дивно, що таке молоде дівчатко, як ти, так цікавиться військом, подіями на полі бою, так турбується долею Українських Січових Стрільців. Не хвилюйся! Удосвіта, коли на деякий час на горах стрілянина втихла, з гори Маківки на долину надійшов легко поранений підхорунжий Антін Артимович, мій колишній шкільний товариш. Він спинився коло двора напиться води, обмити рану, змінити перев'язку на руці, спочити. Побачивши через віконце в пивниці того підхорунжого, я вийшов з криївки на подвір'я, і Антін Артимович навіть з гумором оповідав мені, що Олена Степанівна, Андрій Мельник, Іван Чмола, Панько Кліщ, Гриць Самопат живі, здорові і б'ють москалів завзято, щораз міцніше.

Ганна Ох, братчику, від цих твоїх слів і вістей мені аж на серцю полегшало, і мені вже хочеться сміятись, жартувати, ще й тебе поцілувати. (Ганна цілує брата в чоло і говорить далі) Ах, коби український легіон прогнав із Карпат усіх москалів, бо вони нам жити не дають! Через те, що російський цар післав своїх солдатів у Карпати, то ті солдати стріляли та вбили мого улюбленого канарка. Через московську стрілянину я кілька діб мусіла сидіти в пивниці, в криївці, я не спала, не милася, не купалася, не чесала мого

волосся, не перевдягала білизни, не робила на пальцях манекюр і виглядаю так, що мене і рідна мати не пізнала б. Ну, але нарешті може ті воєнні страхіття і біди скінчилися, може наші кватиранти повернуться до нас? Вони і всі ті добровольці — то якісь такі милі, добрі люди, що, коли Українські Січові Стрільці закватували в довколишніх селах і в цьому дворі, то нам було аж приємніше й відрадніше жити у цих відлюдних горах. Багато гарного і навіть смішного я пережила тоді, коли в нас гостили січовицькі старшини і бійці. Ти мій братчик, тому мушу тобі до чогось смішного признатись. Ти, Петрусю, будеш насміхатись і з мене і з моєї пригоди, але я маю таку вдачу, що мушу тобі висказати все, що в мене в серці і на язиці. Коли Олена Степанівна зайняла у твоїм дворі квартиру, я була впевнена, що вона — то гарний, молоденький хлопець, якому ще й вуса не засіялись під носом. Чі зиркала за тим хорунжим, трішки підморгувала до нього, а коли той наш кватирант хвиливе відходив з двору за гору муштрувати новобранців, я зітхала, тужила за тим хорунжим, хоча я і не знала, хто він і як називається, чи він старшина, чи підстаршина, бо я ще й не вміла розрізняти січових відзнак, зірок і пасків на ковнірах. Я мріяла про того хорунжого, він мені снівся уночі дивно, солодко, я надіялася, що з тим хорунжим я переживу моє перше дівоче, романтичне, воєнне кохання. Аж нагло, одної ночі, коли коли твоя дитина заклакала, я засвітила свічку, пішла заколисати твоє немовля, побачила коло спальні того хорунжого без військового одягу і я пізнала, що той хорунжий — то дівчина. Уяви собі моє здивування і розчарування.

Дідич Петро Жарський (сміючись) Ха! Ха! Ах, ти

така дитинна, наївненька гімназистка! Я з тебе не на-сміхаюся, не дивуюся тому, що з тобою діється, як! дурощі ти вчиняєш, бо ти тепер у тім віці, коли дів-чинка підліток закохується в кожну особу, яка ходить у штанах, та ще й у військових. Ти думаєш, що я не бачив, як раз у неділю ти ходила на любовну стрічу з якимсь безвусим січово-стрілецьким повобранцем?

Ганна Ах, то не була жадна любовна стріча! Я стрі-нулася з тим стрільцем Михайлом Білянчуком випадко-во, коли верталася зі села Головецька з церкви по ве-чірнім богослуженню! Той стрілець уже помер. (Ган-на засмучена вмовкає. З-поза дверей праворуч озива-ється плач дитини).

Дідич Жарський Моя донечка знов плаче! Треба не-мовля скупати, переповити, нагодувати!

Ганна Братчику, я тобі поможу піклуватись немов-лятком, а потім по кількох добах я перший раз умию-ся з насолодою, зачешуся, перевдягнуся і зроблю со-бі манекюр. (Дідич і Ганна відходять до бічної кім-нати праворуч. Плач немовляти втихає).

СЦЕНА III

(З лівої сторони з ганку до кімнати входять два молоді січовики бійці джура Панько Кліщ і обозник Гриць Самопал. Вони, скинувши шапки з голів, став-лять свої кріси в кутку кімнати, розв'язують наплечни-ки, виймають з них сало, хліб, кладуть їх на столі і розмовляють).

Джура Панько Кліщ Захотілось московському ведме-деві солодкого меду, ну, й він закрався в нашу кар-

патську пасіку, але заки ведмідь устиг наїстися меду, то ми набили його так по лабах, що той ведмідь ледве живий втік з пасіки і не скоро вилижеться з ран.

Обозник Гриць Самопал Не скоро! Як то добре сталося, що той ведмідь утік з цих околиць кудись на північ. Хоча московське військо ще криється в лісах. Ярах, чатує на нас, то заки москалі зберуть свої сили, відважаться напасти на наш легіон, то ми спочинемо, наїмося досита і заживем у цім дворі, як пани.

Джура Панько Кліщ Ми розумно зробили, що оставили в нашій квартирі ці наплечники. Вони наповнені білизною, перев'язками, всякою всячиною, і дуже тяжкі. Ми не могли би двигати їх у битвах, ані під час маршу на гору Маківку, на котру ми і без наплечників ледве були в силі вилізти. На ту гору так трудно було видряпатись, що кількох січовиків із перевтоми повмлівали, непритомні впали на стежці і санітари віднесли їх на носилках до лічниці.

Обозник Гриць Самопал Але під час битви в окопі мені дуже хотілося їсти і я шкодував, що я оставив тут наплечник, а в нім сало і хліб.

Джура Панько Кліщ Ну, на горі Маківці ти напевне був не тільки голодний, але і спрагнений, тужив за горілкою, бо ти любиш горілочку пити. Я ж пам'ятаю, що в Горонді в кадрі в кантині Мрочка ти часом був навіть трішки п'янений, а раз ти випив забагато горілки, виспівував, викрикував, навіть побився з якимсь мадяром гонведом, а на горі Маківці ти мусів пити тільки воду з джерельця, то з потічка.

Обозник Гриць Самопал Ну, пити горілку я не дуже хотів, бо ти знаєш, що я не п'яниця, а тільки часом люблю хильнути кілька чарок міцної оковити, і то по

смачнім обіді, у веселім вояцькім товаристві або і в товаристві гарних, молодих жінок.

Джура Панько Кліщ Ах, вибач, я жартував! Я знаю, що ти не п'яниця, а просто забавний, товариський вояк. І я часом люблю випити чарку горілки, бо, що те був би за вояк, якби ніколи не пив, не курих, не забавився? Таж люди на те виробляють горілку, щоби її пити, а не митись в ній або смарувати нею волосся на голові, вуса, як віденською помадою.

Обозник Гриць Самопал Зрештою, мене тепер не до горілки тягне. Я хочу передусім їсти. Я такий голодний, що мені в животі щось так воркотить, як воркотить гірське джерело коло каменя Довбуша недалеко від цього двора. На горі Маківці я підглянув оленя і хотів його вбити, спекти на ватрі і з'їсти, але, коли я стрілив із рушниці, то олень додумався, що ліпше вганяти по горах, у лісах, як бути вбитим, іспеченим і з'їденим, тому той олень, поклавши роги на спину, показав мені хвіст і чмихнув у лісову гущу, а я далі, голодуючи, довозив добровольцям зброю і стріливо.

(Джура й обозник сідають на крісла за столом, заїдають сало, хліб і продовжують розмову.)

Джура Панько Кліщ Все було би у цім дворі добре, якби не одна недостача. На війні воякові завжди щось бракує; коли вояк має те, то не має тамтого. Тепер у нас є що їсти, але нема що закурити. На горі Маківці ми скурили увесь тютюн, одержаний як пайок, а я налоговый курець, і можу обійтись без хліба, але без тютюну і дня не видержу. Не диво, що козаки склали колись пісню (джура співає) «Попереду Сагайдачний, що проміняв жінку за тютюн і льельку, не-

бачний!»

Обозник Гриць Самопал Не журись! У моїм наплечнику є кілька пачок цигарок із найліпшого герциговинського тютюну, котрі я дістав ще у селі Камінка, коли Союз Визволення України прислав з Відня нашому легіонові святочні дарунки. (Обозник устає з крісла, виймає з наплечника пачки цигареток і дарує одну з них джурі.)

Джура Панько Кліш (запаливши цигарку, курить її з насолодою затягається димом і, відсуваючи від себе хліб, сало, каже) Я закурив і прямо почуваюся щасливим. Уже й їсти не дуже хочеться цього хліба і сала. Цей хліб іще з минулого тижня, черствий, сало — тверде, як підошва, трохи стухле, і мені ця їжа не дуже смакує, а заки кухар шмірак привезе гірською дорогою військовий обід, то ми можемо повмирати з голоду. Було би добре з'їсти щось тепленьке, свіженьке, але чомусь нема ані господаря цього дому, ані його сестри, щоби зварили нам на обід хоч борщу, картоплі. Де той дідич і його сестра? Заки ми відмаршували на гору Маківку, то сестра дідича Ганна щодня щось нам зварила, спекла, пригріла.

Обозник Гриць Самопал Правду кажеш! Ганна Жарська дуже добра, а при тому дуже гарна дівчина. Вона мені так подобалася, що і на горі Маківці я її згадував. Перед битвами на горах я навіть хотів до сестри дідича залицятись, але часу не вистачало, і я, зрештою, поміркував, що Ганна ще замолода до залицяння. Хай та дівчина трішки підросте, то напевно позалицяюсь до неї. Тепер часом думаю, що, хоча Ганна замолода, то це дрібниця, бо, що молодше, то солодше, і зрештою, і я ще молодий. (Обозник поку-

рує цигарку і поглядає на двері кімнати праворуч та наслухує, чи хто не надходить.)

Джура Панько Кліщ Ех, Грицю, я знаю, що ти дуже любиш дівчат і дівчата люблять тебе, але, здається, що сестра дідича, дочка офіцера, гімназистка, не захоче кохатись із рядовим вояком, обозником, таким, як ти.

Обозник Гриць Самопал А що в тім злого, що я рядовий, сірий вояк обозник? Я український легіоніст, Січовий Стрільць, а то більше варта, як багатства дідича, титули шляхтичів, і дипломми докторів, інженерів, професорів. У цілім нашім краю серед жіноцтва Українські Січові Стрільці тепер у моді і всі дівчата й навіть сиваві молодиці люблять Українських Січових Стрільців. Таж не дармо хтось розумний склав пісню. (Обозник Гриць Самопал співає голосно, крикливо):

«Ой, видно село, широкє село під горою,
Ой, там ідуть стрільці, січовії стрільці до бою.
Дівчино, рибчино, чорнобривко моя,
Вийди, вийди, подивися чим скоріше до вікна,
Хлопці бо то, хлопці, як соколи!

Джура Панько Кліщ Та, то воно так у пісні співається, а в життю воно все інакше буває, і я тобі кажу, що панна, гімназистка, дочка офіцера на тебе і через вікно глянути не схоче, хоча ти український легіоніст.

Обозник Побачиш, що і то не буде мені перешкодою в залицянню, що Ганна — сестра дідича, дочка якогось там австріяцького резервового офіцера. Ти знаєш, що і я не з простого роду. Мій батько був дяком,

а моя мати була покоївкою в дворі дідича такого, як брат Ганни.

Джура Панько Кліщ Не будь такий самопевний, зарозумілий! Пригадай собі, що в містечку Горонді в нашій кадрі ти був закохався в молоденьку дочку зарядці кантини Мрочка, але та панна висміяла тебе, сказала, що і говорити не хоче з таким простим вояком обозником, котрий батогом коні поганяє і щіткою кобилам хвости розчісує, а потім та панна Мрочко вийшла заміж за бунчужного Кавалерії Українських Січових Стрільців Теофіля Меленя.

Обозник Гриць Самопал За тою дочкою зарядці кантини Мрочка я і не дуже тужив, бо вона якась така понуркувата, в неї ніс кирпатий, очі як у сови, ноги ніби коновки. Зрештою, жіночого цвіту повно по цілому світу, а у вояка — що квартира — то дівчина. Не говорім про дочку Мрочка, про жінок, бо мені хочеться поговорити про нашу битву на горі Маківці.

Джура Панько Кліщ О, так, ту битву ми будемо до смерти пам'ятати і згадувати. Була то найстрашніша, найбільше кровопролитна битва з усіх битв, які ще від осени бували в карпатських горах і в яких ми були учасниками. На горі Маківці в боях наш командир куреня, всі сстенні, чотові командири і всі рядові бійці, не перший раз показали, що вони справжні вояки. і навіть Олена Степанівна своїми ділами доказала, що вона вояки дівчиця та, що вона варта бути не тільки хорунжим, але й генералом. Усе наше славне Січове Стрільцтво на горі Маківці билось так завзято, що навіть офіцери мадяри і німці з Відня все говорять, що Українські Січові Стрільці то найліпше військо в цілій австрійській армії, що навіть найясніший пан це-

сар Францішок Йосиф вихваляє український легіон, особливо Олену Степанівну.

Хе, хе! Битви на горі Маківці то були дивні битви, не лише страшні кровопролитні, але і смішні. Спочатку москалі навіть були кріпко набили нас, окружили, і нам здавалось, що ми всі погинемо, але виявилось, що не такий чорт страшний, як його малюють. Коли битви продовжувались, ми вчинили пролом, а потім усяко бувало: на однім відтинку фронту Українські Січові Стрільці мали великі втрати в людях, мусіли втікати перед ворогом, а на другім відтинку фронту наші добровольці розбивали, проганяли ворога і навіть переживали веселі пригоди. Наша сотня пережила навіть таку смішну пригоду:

Раз ми січовики у наступі на московські шанці, окопи загнались аж за російську бойову лінію на березі річки Опір і, розвинувши розстрілюю, наближались до шляху, по котрім їхав російський обоз. З тої нагоди, що російська армія святкувала тоді річницю уродин царя Миколи, усі московські солдати з обозу дістали від комендантури приділ горілки і були п'яні до безтями. Коні того обозу, настрашившись стрілянини на фронті і виду убитих коней російської кавалерії, сполошились, гнались як скажені, по дорозі, перевернули в рів дрантиві вози обозної валки, з возами перевернули і одну кухню зі зупою, а другу кухню з чаєм. Декотрі найбільше п'яні російські солдати далі спали на возах на соломі, декотрі менше п'яні злазили з возів, хитаючись на ногах, пробували втікати і падали на дорозі, а найменше п'яні москалі обозники упали з перевернених возів у яр і повтікали пішки в ліси, а ми, Українські Січові Стрільці посідали в тіні

дерев та спокійно, з апетитом їли з московських кітлів смачну зупу, зварену для російських офіцерів фронтовиків і пили зі солдатських котьолків чай та реготалися, як на весіллю. Поснідавши, ми піймали сполошених коней з російського обозу, посідали на них, і як ескадрона кавалерії погнались за російською піхотю. Щоби обдурити московських солдатів та не звертати їх уваги на себе, ми вдавали, що ми москалі, тому, галопуючи увечорі в темряві через село зайняте російським військом, ми січовики співали російську солдатську пісню: (джура Панько Кліщ голосно співає)

«Три деревні, два сьола, восем девок, адін я.

Куда девкі, туда я.

Барабан громко бйот, наша рота стройно йдьот.»

Обозник Гриць Самопал Друже Паньку, ти мав справді веселу пригоду, але галопуючи на московській коняці, ти міцно загалопувався та пробрехався. —

Джура Панько Кліщ Ні, я не пробрехався. На війні справді часом буває весело, і навіть славним героям трапляються смішні, забавні пригоди. От у битві на горі Маківці старшина Богдан Гнатович, зачепившись під час атаки одягом за колючі дроти засіків московської передової сторожі, роздер на собі елегантні, у віденського кравця зроблені штани та плащ, і хлопці добровольці мали перший раз нагоду бачити голе тіло вояownika героя Гнатовича не тільки спереду, але і ззаду. Хоч Гнатович почував себе вдоволеним, бо весняний вітер прохолоджував зі заду спітніле в боях тіло того старшини, я мусів полатати штани і плащ Гнатовича, щоби рекрути, маркиранти, обозники такі, як ти Грицю, не насміхались зі славного старшини Богдана Гнатовича. Таж ти, Грицю, знаєш, що і перед

битвою на горі Маківці нам січовикам траплялись веселі, смішні нагоди і пригоди. Раз я і ще кількох бійців зі стежі та командир чоти підстаршина Омелян Кучерішка пішли на ночівлю до села Тухольки і там заночували в селянській хаті. Опівночі, коли ми спали, аж хрпіли, до другої хати зайшла російська стежа, і втомлені в маршах у лісах, так, як і ми, московські солдати з тієї стежі також твердо заснули. Один селянин, що дуже любив січовиків і ненавидів москалів, доніс нашій варті, що в його хаті квартирують російські солдати. Збудившись, зааярмовані десятником Балюком січовики наладували кріси, наклали на них багнети, прилаштували рушниці до стріляння, готовились до атаки, облягали сусідську хату, як твердиню, в темноті кричали «Гурра», але московські солдати не хотіли битись із нами, запросили нас до своєї квартири, почастивали нас водкою, чаєм і махоркою, у розмові говорили, що австріяки такі самі люди, як росіяни, лаяли російського царя, нарікали, що їм обридла війна, військова служба, і, віддавши нам зброю, благали нас, щоби ми взяли їх у полон, бо вони хочуть жити в австрійським таборі, а не гинути в боях за царя батюшку та за його дорадника Альошу Роспутіна. Ну і ми січовики погнали тих московських солдатів у табір і не сказали австрійським командирам дивізії, що ми тих москалів не піймали в битві, та що ті москалі самі просили нас, щоби ми забрали їх у полон. І командир нашої стежі Омелян Кучерішка дістав австрійську золоту медалю за те, що він піймав у полон пів сотні московських солдатів. Одначе, війна то не самі веселі нагоди і пригоди, ані забавки, але передусім терпіння, рани, кров, смерть. Коли на горі Маківці

відбувалися похорони тих українських добровольців, котрі полягли в битвах, коли похоронні богослуження відправляли священники Іван Їжак, Михайло Каровець, то декотрі січовики силою здержували сльози.

Обозник Гриць Самопал Я сам мало що не заплакав, коли всі січовики, котрі остались живі, стоячи над свіжими могилами в лісах, заспівали (Обозник підспівує тихо):

«Упав стрілець та край зруба коло зломаного дуба,
та й не встане вже,

йшов до бою опівночі, смерть закрила йому очі
від трьох куль на все.»

Джура Панько Кліщ Мене й тепер серце болить, коли згадаю, що минулого тижня з цього двора та з поближких сіл, співаючи веселі пісні, ішли з нами на гору Маківку наші друзі — Ілько Бехметюк, Ілько Ганущак, Олекса Григорчук, Василь Вітинюк, Іван Лаврук, Осип Матковський, Борис Ткачук, самі молоді хлопці, юнаки, а всі вони вже вбиті в боях он там, на тій горі...

Обозник Гриць Самопал І мої приятелі, знайомі Іван Кішка, Дмитро Петрів, Василь Палійчук, Іван Ребенчук, Микола Юзвяк, Федь Карпин, Микола Максимюк також згинули в перших днях битв на горі Маківці і їх могили вже насипані он там за лісом. (Джура й обозник припиняють розмови, і, сумні, задумані, дивлячись через вікно в сторону гори Маківки, згадують недавно вбитих у боях Українських Січових Стрільців.)

СЦЕНА IV

(З правого боку з кухні на сцену входить Ганна. Вона вже причесана, одягнена в нову сукню. Ганна держить в руці запечатаний лист.)

Ганна (до джури й обозника, здивовано) Ви вже тут? Я вийшла до кухні, мій брат піклувався дитиною, потім пішов на подвір'я поговорити з якимись селянами, що прийшли до двора, а ви тут розгостились, як у себе вдома, заїдаєте сало, хліб, співаєте, курите так, що в кімнаті повно диму.

Обозник Гриць Самопал Вибачте, панночко, але під час війни вояки все і всюди почувують себе, як у себе вдома, бо свого дому не мають. Під час війни ми всюди бували, кватирували, і так привикли почуватися, поводитися, як у себе вдома, що, не заставши вас ані вашого брата в кімнаті, ми самі розгостились тут. Не гнівайтесь за це на нас!

Ганна Нічого злого не сталося. У военний час воякам усе дозволене.

Джура Панько Кліш Мені дивно, що у цім дворі ми не застали ані ваших слуг, ані служниць, яких ми бачили тут перед боями на горах.

Ганна Слуг мого брата погнали жандари на примусові роботи насипати шанці, а наші служниці, злякавшись обстрілу російської та австрійської артилерії, повтікали кудись на доли. Мені цікаво знати, звідки ви тут взялись, де Олена Степанівна, Андрій Мельник, Іван Чмола. Я хочу передати панні хорунжій ось цей лист, який передав через мого брата післанець з пошти після того, як панна Олена Степанівна відійшла з двора на гору

Маківку.

Джура Панько Кліш Паинчочко, ви маєте лист для хорунжого Степанівни? Покладіть його на стіл, а я передам цей лист панні Степанівні, якщо вона не скоро повернеться до своєї квартири.

Ганна (псклавши лист на стіл) Чи довго ще треба ждати на поворот старшин, кватирантів цього двора?

Джура Панько Кліш Ті старшини задержались у селі Грабовці здати отаманові Грицеві Коссакові звіт про вислід битв на горі Маківці. Кватиранти цього двора правдоподібно незабаром вернуться сюди, тому було би добре, якщо я з вами приготували б для них обід. По битвах ті старшини голодні, а хорунжий Олена Степанівна напевно таки дуже зголодніла, бо під час боїв, маршів вона часом не мала часу ані змоги навіть похрупати військових сухарів, з'їсти консерву, напитись кави. А я пригадую собі, що Олена Степанівна вдома любила обильно, смачно і часто попоїсти, і що її матуся тільки те й робила, що варила, присмажувала страви, пекла всякі пиріжки, балабухи, палянички, і годувала свою ласу до їжі пестійку, тому Олена Степанівна вдома все була така товстенька, грубенька, на лицях рум'яненька, як восени яблука у попівському саді отця декана Степанова.

Ганна Ви знали Олену Степанівну ще перед війною?

Джура Панько Кліш Я знав її так, як свою сестру. Олена Степанівна моя односельчанка з села Вишнівчика. Я був наймитом у її батьків і знав Олену Степанівну вже й тсбі, коли вона була малим дівчатком.

Ганна Як тоді жила, яка була Олена Степанівна вдачаю?

Джура Панько Кліш Як вона жила? Так, як усі по-

півни живуть. От, була собі з неї розпещена мамина донця. Вдачею вона була якась інкша, як інші діти. Було в ній щось таке розумне, рішуче й добре, що не тільки в нашій селі, але й коли я возив повозом родину Степанових на відпусту, празники до містечок Золочева, Соколівки, Ожидова, до Підлисся на святкування в честь Маркіяна Шашкевича, то все і всюди люди говорили: — із тої попівни, Олени Степанівни виросте щось велике, незвичайне. —

Ганна Ви кажете, що Олена Степанівна була розпещена попівна, мамина донця? Дивно! Як же вона нещасна видержує тепер воєнні труди, невігоди, недостатки і біди? Мені її жаль, але трудно мені допомогти їй. Ви просите, щоби я для Олени Степанівни зварила обід? Не легко мені це вчинити, бо, як минулого тижня в ці околиці лісами загнались москалі, черкеси, калмики, чеченці, то в цьому дворі і в довколишніх селах усе зрабували так, що не залишили ані курок, ані свиней, ані муки, ані картопель. Ми були щасливі, що ті дикунні російські кавалеристи наших людей не вбивали, тільки дуже мучили жидів, шинкарів, обрізували їм шаблями борсди, примушували їх перехриститись, пасти траву, як худобина, а при тім кричали «Да здраствуєт русский цар Микола!», а потім заганяли жидів у ріку Опір і силували їх переплисти в зимній воді на другий беріг. Та все таки я з-під землі здобуду муки, м'яса, картоплі і приготую обід для наших січових старшин.

Обозник Гриць Самопал Панно Ганно, якщо буде вам щось бракувати, то я і з нашої обозної кухні або і з курінного магазину випрошу у друзів щось їстівне, щоби наші старшини і я і Панько після битв смачно по-

обідали.

Джура Панько Кліщ А на вечерю, то я, хоч би аж у селі Тухлі або і в місті Сколе дістану м'ясива, хліба, муки, щоби ми і наші старшини не мусіли їсти тільки те, що нам австрійське постачання приділить.

(Ганна Жарська відходить до бічної кімнати праворуч.)

СЦЕНА V

(В кімнату з лівої сторони входить вродлива, молода Олена Степанівна. Вона одягнена в січово-стрілецький старшинський однострій; на її шапці мазепинці блищить тризуб. Джура й обозник, ставши «на позір», поздоровляють хорунжого, після чого джура помагає Олені Степанівні скинути плащ і завісити його на вішалнику.)

Олена Степанівна (знявши з голови шапку і намістивши її на вішалнику) Паньку, дорогий земляче, ти вже тут? Не дарма добровольці говорять, що Панько Кліщ усе перший до бою і до обіду.

Джура Панько Кліщ Ми не обідали. Ми так собі перекусили дещо з того запасу харчів, який ми мали в наплечниках.

Олена Степанівна Мені аж дивно! Ти оставив у цій квартирі цей наплечник, тому, що він зтяжкий, але в марші на гору Маківку ти помагав мені двигати мій наплечник, наповнений набоями, ручними гранатами, бандажами, а вийшовши на гору, ти, хоч був утомлений маршем, помагав мені саперною лопаткою копати окіп, носити з лісу сухого ріща, розкласти й розпалити ва-

тру, зварити на ній каву, пригріти консерву, спекти картоплі. Коли почав накрапати дощик, ти поміг мені збудувати з галуззя шатро, щоби я не змокла. Який же ти добрий хлопець!

Джура Кліщ Ех, де там я добрий хлопець! Для злих людей я вмію бути злий, як чортяка, часто я серджуся навіть на мого друзяку Гриця Самопала, бо він трохи оферма і недбалюх, але ви добра для підчинених вам бійців, і для мене, через те всі січовики добровольці і я добрі для вас, — от і все. Панно хорунжий, сідайте, будь ласка!

Ви наневно голодна, але обід ще не готовий. Я попросив панночку Ганнусю, щоби вона приготувала для вас щось до з'їдження. Може закурите цигарку? (Джура подає хорунжому пачку цигареток, яку дістав від обозника).

Олена Степанівна (сівши на кріслі) Я ніколи не курю цигареток, але все ж дякую тобі за твоє бажання почастивати мене куренням. Дякую тобі і за те, що ти вже подбав про обід для мене. Я дякую Богу, що я маю такого доброго джуру земляка, котрий про мене все дбає. Я вже писала в листі до моєї матері, що якби не Панько Кліщ, то в карпатських горах, у люту зиму, в боях, маршах я давно згинула би від холоду і голоду. Дорогий земляче, як же я віддячусь тобі за те, що ти так дбаєш про мене, помагаєш мені?

Джура Панько Кліщ І як не помагати вам, не дбати про вас? Коли ви зголосились до військової служби, то ваша мати зі сльозами в очах благала мене, щоби я на війні вас охороняв, як свого ока в голові, ну, то я мушу помагати вам у труднощах вояцького життя, тим радше, що ваша особа все нагадує мені наше рід-

не село і мою родину. Чи в останніх часах ви дістали яку вістку, якийсь лист від ваших батьків? Ось тут панночко Ганна отримала для вас якийсь лист. Може це лист від вашої родини?

Олена Степанівна Ні, від родичів давно листів я не дістаю, але із Відня мої дві приятельки Ганна Дмитерко і Софія Галечко, які працюють у «Союзі Визволення України» і мають часто відомості з нашого краю, часом пишуть до мене, що діється з моєю родиною. (Оглядаючи лист на столі) Цей лист також від Ганни Дмитерко! Може в тім листі щось написано про наше рідне село. (Олена Степанівна перечитує лист і зі смутком говорить) Так, в цім листі Ганна Дмитерко написала мені, що моє рідне село згоріло під час битв і московська влада вивезла в Сибір мою матір і мого батька, а того самого дня москалі ув'язнили та повезли на заслання митрополита Андрія Шептицького.

Джура Панько Кліщ От прокляті кацапи! Таких добрих людей, як митрополит Шептицький, як ваша мати, ваш батько вивезли на Сибір! За що? Ми москалям відплатимося, ми виженем їх із нашого краю! Покищо панно хорунжий, не сумуйте! Тепер ви спочивайте, а я піду до села Головецька довідатись, де заквартирувала чота, до котрої я належу, що вона робить, яку роботу підстаршини мені призначили, бо ті підстаршини, — то страшні крикуни; вони знов будуть горлати, тягати мене до звіту за те, що я спізнився, відбився від чоти, занедбав свої обов'язки. В селі Голоецьку мушу також довідатись, чи правдиві ті поголоски, які розносять у запасній сотні, в резерві інваліди, видужники, що нібито Бойова Управа, Союз Визволення України прислали з Відня для нашого легіону ще кращі дарунки, як

були прислали нам на Різдвяні Свята. Може з тих дарунків я дістав би якісь черевики, бо в битвах на горі Маківці мої чоботи цілком пірвалися!

Обозник Гриць Самопал А я піду погодувати й напоїти обозні коні. І вони під час битв на горах витерпіли, намучились багато. На війні терплять, мучагься не тільки вояки, але й коні в обозах! (Джура й обозник відходять зі сцени через двері ліворуч).

Олена Степанівна (перечитуючи ще раз лист, сумно говорить сама до себе) Моя нещасна матуся, мій до рогий батько далеко в сибірських тайгах. Чи згадують мене, чи хоч знають, де я, чи я ще живу?

СЦЕНА VI

(З правої сторони з бічної кімнати входить на сцену дідич).

Дідич Петро Жарський (врадувано) Панно хорунжий, сердечно вітаю вас! Нарешті ви знов у моїм дворі! Ох, як нетерпеливо я ждав на вас, тужив за вами! Ви мені привиджувались! (Дідич вітається з Оленою Степанівною, вдивляється в обличчя хорунжого і співчутливо говорить) Панно Олено, упродовж тих кількох діб ви у недавніх боях, маршах аж ізмарніли, ваше личко зблідло. То не ваше діло маршувати в походах, днювати й ночувати в окопах. Ви така молода, не дуже сильна тілом дівчина! Чи не краще вам було би покинути військову службу? Австрійська держава має і без вас досить гарматного м'яса на війну, як називав австрійське військо Іван Франко... Австрійська влада не погнала вас насильно до війська, бо цісарська влада силою не мо-

білізує жінок до армії. Мені аж дивно. Багато мужчин не видержавши воєнних трудів, військової жакливої дисципліни, капральщини, кінчають життя самовбивством або дезертирують з австрійської армії, а ви, молода студентка, сама зголосилась добровільно до служби в українськiм легіоні, котрий є одним з відділів австрійської армії. Все це для мене якась загадка, одна з незбагнаних тайн української дійсності злочинної сучасної воєнної пори.

(З правої сторони з бічної кімнати дається чути плач дитини. Рівночасно на подвір'ю починають вити і гавкати собаки.)

Олена Степанівна Про те, чому я служу в українськiм легіоні — поговоримо колись пізніше, а тепер ваша донечка так плаче, що прямо заглушує нашу розмову і примушує собаки гавкати, протестувати проти порушення їх спокійного сну, тому мусимо заспокоїти, забавити немовлятко.

Дідич Петро Жарський А, й справді, плаксива дитина, то абсолютна, диктаторська найвища влада в домі навіть під час війни. Ходім забавити мою донечку! (Олена Степанівна і дідич Петро Жарський відходять до бічної кімнати праворуч. Деякий час сцена порожня.)

Ганна (за дверима кімнати праворуч) Панно хорунжий, не трудіться, не турбуйтеся; я сама заколишу і нагодує немовлятко! (Плач дитини в кімнаті і гавкання собак на подвір'ю втихають.)

СЦЕНА VII

(З бічної кімнати праворуч на сцену повергаються Олена Степанівна і дідич Жарський, сідають на крісла і розмовляють.)

Дідич Петро Жарський (всміхаючись) То було дуже приємно, гарно, хоча трохи дивно і смішно, що ви, хорунжий, войовник помагали мені піклуватись немовлятком. Я вам дуже вдячний, тим більше, що і перед вашим вимаршем на гору Маківку раз увечір, коли я і Ганнуса хвиливе вийшли з кімнати на подвір'я позамикати наші двері, браму, принести дров на опал, ви заколисували мою дитину і навіть тихо приспівували колискову пісню

«Ой, ходить сон коло вікон, а дрімота коло плота.

Питається сон дрімоти, де ми будем ночувати —

Де хатина білесенька, де дитина малесенька».

Олена Степанівна В тім не було нічого дивного, ані смішного. Я хорунжий українського легіону, але я передусім дівчина, жінка і навіть трішки химерна, вередлива, так, як усі жінчини. Я дочка такої матері попаді, котра виховала багато дітей, і я, найстарша з них, виростала серед дітей, привикла опікуватися дітьми. Заквартирувавши у вашім дворі, я через воєнні події попала в нервовість, безсонницю, не могла до пізнього вечора спати, а, не бачучи в ліжку на собі військового мундиру, я забувала, що я хорунжий легіону, що я на війні в Карнатах, а не в ріднім селі коло матері. Через те, почувши плач вашої доні, завваживши, що ви і Ганнуса хвиливе вийшли кудись з кімнати, залишили дитину саму і не чуєте дитячого плачу, я встала з ліж-

ка і пішла до суміжної кімнати заколисувати дитину. То було щось, що тепер для мене самої дивне і незрозуміле. Через те, що я дуже любила свою матір, то, заколисуючи вашу донечку, я мимоволі пригадала собі, як моя добра матуся, колишучи мою сестричку, співала колискову пісню: «Ой, спи дитя, колишу тя». Ну, і от я майже несвідомо, відрухово приспівувала тихенько вашій дитині «Ой, ходить сон, коло вікон, а дрімота коло плота»; я була впевнена, що ви, пане дідич, і Ганна не чули мого співу, але ви все чули і тепер будете насміхатись, що я, хорунжий українського легіону, колисала ваше немовлятко, ще й приспівувала колискову пісню. Хоча ваша донечка дуже плаксива, то в тім часі, коли не плаче, вона така мила і усміхається цілком так солодко, як моя сестричка, тому раз і вдень я залюбки колисала і навіть поцілувала вашу дитину. Пане дідич, прошу вас, розкажіть мені, як то скоїлось, що ви осталися в цім дворі самотнім удівцем, але з дитиною?

Дідич Петро Жарський (сумно) Моя трагедія — то одна з тих понурих трагедій, яких у воєнний час у нашій нещасливій країні дуже багато. Коли я студював у Відні в школі лісництва, я полюбив одну панну студентку, дочку посла до австрійського парламенту і перед початком світової війни я оженився з тою панною. Серед цих найкращих на всій землі карпатських гір я жив, як у раю, впливався щастям люблячого і любленого, молодого й багатого мужчини. Ось у цім саді за двором я і моя дружина часто проходились, а ось тою стежинкою я з жінкою, часом з гостями, з прогульковцями, ми мандрували на верхи гір, збирали ягоди, співали, а он там за ярком моя дружина любила зривати цвіти, слухати

шуму потоку, струмків, то водоспаду, щебетання птиць або читати книжки. Настала війна. Під час битв гранати австрійської артилерії розбили в моїм дворі будинки, частина двора була напівспалена, зруйнована. Відламок одного стрільна влетів до кімнати та розірвав на шматки мою жінку, а моя дитина, що була тоді в спальні в колисці, осталась жива. Ах, що за страшні часи, яке велике моє горе! Тяжко й боляче про те й думати, говорити, а говорити про моє горе мушу, особливо з вами. Чи ви повірите у щось таке дивне, неймовірне, але правдиве? Моя покійна дружина називалась так само, як ви, Олена, і була так подібна до вас, що коли ви колисали, годували мою донечку, то мені здавалось, що моя жінка цевбита, що ви — то моя жінка. Тоді я часом роздумував: — «Здається, що, хоча Олена Степанівна добрий войовник, то з неї була би добра жінка для чоловіка». Панно хорунжий, моє знайомство з вами — то якийсь присуд долі, а не випадок. Ще на провесні, коли Українські Січові Стрільці вперше появились у цих околицях, то і ви прибули в карпатську долину близько від мого двора.

Олена Степанівна Я пригадую собі ту подію! Український легіон, стоячи в селі Славську і в довколишніх селах залогою, створив свої перші ескадрони кінноти, і командиром тих відділів став мій кривий по матері, сотник Михайло Петруняк. Часом з доручення отамана Коссака, я виконувала обов'язки зв'язкового старшини, а, щоб облегшити мою роботу, Михайло Петруняк відступав мені на деякий час свого прекрасного вороного коня і на тім коні я їхала для зв'язку між українським легіоном та австрійськими ескадронами гусарів, драгунів та уланів.

Дідич Петро Жарський Ви пам'ятаєте ту подію? Я не забуду її до смерті. У провесняний, погідний день, коли я зі своєю дружиною ішов полянкою коло озерця недалеко лісничівки за потоком Камінка, посеред дерев, доріжкою ви їхали на воронім коні. Тоді у вашій особі було щось таке чарівне, що й моя дружина, бачучи вас, промовила зі захватом: «У тій Олені Степанівні є щось небуденне, щось із князівни з казки, з лицарської поеми». Почувши ті слова, хоча я був тоді одружений, хоча я дуже любив свою жінку, я вже в тім часі любив і вас, так, як може любити музику, пісню і той мужчина, що кохає свою шлюбну дружину, бо людське серце багате, все прагне якнайбільше життя, тому мусить любити все, що прекрасне.

Олена Степанівна Дивно. Пам'ятаю, що переїжджаючи на коні доріжкою, я тоді бачила вас із вашою жінкою і я подумала: «Яка гарна, щаслива молода, закохана пара проходиться за лісничівкою, коло гірського озера!»

Дідич Петро Жарський Ох, як багато споминів уже лущить мене з вами! Від першого дня, коли ви заквартирували в цім дворі, я кохаю вас до безтями. Людське серце, так, як деревина, хоча буря зломить її, то галузки тієї деревини, хочуть жити. Я дуже любив свою жінку, а тепер так само люблю вас. Ви найдивніша і найчарівніша жінка, яку я в життю стрінув. Ви сильна духом, войовнича, а при тім янгельсько гарна, лагідна, ніжна. В життю я не знайду другої такої милої і цінної жінки, як ви. Хоча наше знайомство триває короткий час, ви мені стала наче рідна. Панно Олено, оставайтесь у моім дворі. По воєнних трудах, бідах, небезпеках тут заживете спокійно, щасливо, вигідно. Цей двір буде так само ваш, як

мій. Якщо ви стали би моєю дружиною, то і я був би щасливий і моя донечка знайшла би у вашій особі другу добру матір.

Олена Степанівна Пане Жарський, не забувайте, що я ще вчора була в битві, тому серцем, душею живу лише справами війни, війська, а не справами кохання. Я тепер вояк, хорунжий легіону Українських Січових Стрільців, — от і все.

Дідич Петро Жарський Ні, у вашій особі я бачу тільки чарівну дівчину, хвилево через воєнні події у військовім однострою, дівчину, яку я кохаю, якої прагну (Дідич Жарський намагається обняти й поцілувати Олену Степанівну).

Олена Степанівна (пручаючись, обороняючись, відскакує в сторону дверей, виймає з кишені револьвер, спрямовує його до грудей дідича і мовить рішуче, наказує) Пане Жарський, перестерігаю вас, що цей револьвер наладований кулями! Якщо ви попробуєте обняти й поцілувати мене, то я уважатиму ваш учинок за насильство і з цього револьвера застрілю вас!

Дідич Жарський (спокійно, іронічно всміхаючись) Ні, панно Олено, ви не застрілите мене, а може ви й сама поцілуєте мене. Я вже те вчитав і тепер вичитую у ваших чарівних, голубих очах, що ви навіть трішки любите мене, а ваші малинові губки і рум'яненькі лиця аж просяться, щоби їх цілувати. Ви створена для любови і щастя, а не на те, щоби ви стріляли до людей, та ще й до таких, що кохають вас. (Жарський підходить до хорунжого ближче і злегенька, по-дружньому цілує Олену Степанівну в лице. Олена Степанівна вже не спротивляючись, перестає хмуритися, та дивлячись на Жарського ласкавіше і привітливо, вкладає револьвер до кишені та спо-

кійно розмовляє з дідичем).

Олена Степанівна Пане Жарський. Після битв, бажаючи спочинку, прагнучи чиеїсь приязні, я навіть вам вдячна за вашу гостинність, прихильність до мене, бо я почувуюся у вашім дворі так розкішно, що часом забуваю, що я розлучена з родиною. Ви і ваша сестричка — то такі милі, добрі люди, що мені було би жаль розставатись із вами. Але чому ви такий зухвалий, нахабний? Через вашу зухвалість, нахабність я була готова застрілити вас, але мені на хвилину стало жаль не так вас, як вашої дитини і я подумала, що коли я вбила би вас, то ваша донечка була би круглою сиріткою. Коли я спрямувала револьвер до вашого чола, я вас дуже ненавиділа як зухвалого мужчину й трохи я любила вас як батька вашої донечки, як брата милої Ганнусі, через те я не застрілила вас і не застрілю. Коли ми вже розговорились про кохання, то я признаюся вам щиро, що, хоча у Львові мене кохало багато мужчин, хоча в моїй душі нераз будилась туга за щастям кохання і материнства, то я ще не кохала жадного мужчини. Ви такий шляхетний, добрий, розумний, що я люблю вас більше, як інших знайомих і друзів, але те подружнє щастя, яке ви мені обіцюєте і яке ви мені бажаєте зготовити, — воно не годиться для мене. Я не створена на те, щоби бути жінкою мужчини, господинею, втішатися щастям вигідного, спокійного життя в родиннім гнізді, прожити свій вік у глухій, гірській закутині, хоча би серед вашого двірського багатства. Я створена для боротьби, для чину, для війни. Моїм призначенням є спалити своє життя як жертву на престолі боротьби за волю нашого народу. Кохання — то тільки тягар і перешкода для тих людей, які прагнуть у життю щось здобути, створити. Мене манить кра-

са чину, руху, змагання, хвиля буйного життя, мене манить простір і далечинь, а Українські Січові Стрільці - - то хвиля того буйного життя, то втілений порив у далечинь, у простір, то уосіблений рух боротьби, пориву до чину, тому я рішена бути вірною самій собі, жити лише у ріднім мені середовищі Січових Стрільців, а в потребі і згинути у боротьбі от так, як гине птиця на льоту до вирію під час бурі і туч. Навіть не говоріть мені про такі марні речі, як любов, кохання у таких часах, коли на цілій земській кулі шаліє хуртовина війни, коли ріками ллється людська кров, коли валяться і будуються держави. Можливе, що після війни я могла би змінити свою думку про моє призначення в життю, може я могла би і покохати вас, але тепер ні!

Петро Жарський Ви розумна, вдумлива людина, але заблукана у военній завірюсі. Вас загнала у ряди війська молодеча буйність, фантазія розбурхана війною. Я надіюсь, що ви зміните свою думку про ваші завдання, паяни в життю і зрозумієте, що призначенням жінки є материнство, любов і полем бою жінки є дитяча колицка. Ви — моє щастя, і я рішений боротись, щоби те щастя здобути. (Дідич Жарський оп'ять намагається обняти і поцілувати Олену Степанівну, але нагло дідича здержує плач немовляти за стіною, і з бічної кімнати праворуч на сцену виходить сестра дідича).

СЦЕНА VIII

Ганна (до Жарського) Дорогий брате, зайди до спальні, бо здається, що твоя донечка хора. Вона не хоче пити з пипки молока, ані спати, а все тільки плаче так

якось переразливо, що той плач більше дратує і мучить мене, як учора дратували й мучили мене гук гармат, клекіт крісів і скорострелів. Петрусю, може ти пішов би до лісничівки, до санітарної, перев'язочної станції Українських Січових Стрільців покликати до дитини лікаря? Військові лікарі українського легіону часто помагають і цивільним хорим людям!

(Дідич Петро Жарський схвильований, пригноблений відходить до бічної кімнати праворуч. Ганна остається на сцені, про щось тихцем розмовляє з Оленою Степанівною, то шепче хорунжому щось на вухо, а потім, звернувши увагу на плащ та на шапку хорунжого, що висять на вішалнику, вдивляється зі зацікавленням у той плащ і в ту шапку, й мовить)

Ганна Панно хорунжий, мені дуже подобається ваш січово-стрілецький однострій. Позвольте мені спробувати, чи мені до лица січово-стрілецька шапка і старшинський військовий плащ?

Олена Степанівна Прошу спробувати! (Ганна вдягаючись в плащ хорунжого, і, наміряючи наложити на голову шапку, оглядає ту шапку та питає Олену Степанівну здивовано).

Ганна Панно хорунжий, а чому у вашій шапці дірка?

Олена Степанівна У битві на горі Маківці московська куля прострелила вершок моєї шапки.

(Ганна, наложивши на голову шапку, заглядає в дзеркало, що висить на стіні, любується своїм виглядом, і, з вихилясами, смішними викрутасами, гордовито ходить від стіни до стіни, потім спиняється серед кімнати, та, зітхнувши, несміливо питається Олену Степанівну).

Ганна А чи мені до лица січово - стрілецький одяг і чи я виглядаю в нім, як справжній старшина укра-

їнського легіону?

Олена Степанівна (всміхаючись поблажливо) Дорога Ганнусю, у військовім одязі ти виглядаєш, як отаман Гриць Коссак.

Ганна (скинувши з себе плащ і знявши з голови шапку та завісивши їх на вішалнику) Ах, який там із мене отаман, коли я ще не мала в руках зброї та не вмію зі зброї стріляти! Мій брат має ловецьку рушницю, але він не дозволяє мені навіть її диткнутись та говорить, що, якби я стріляла до зайців, то сама себе застрілю або руки собі покалічу. Минулого тижня у цім дворі, в цій кімнаті, в котрій ви тепер кватируете, зайняв був квартиру російський офіцер Мікоян, родом з Вірменії. Одного дня той офіцер запевняв мене і мого брата, що російське військо розіб'є, знищить український легіон і помаршує на Відень, а наступної доби, коли той вірменин Мікоян спав у ліжку, до двора наблизились Українські Січові Стрільці сотні Івана Чмоли та почали обстрілювати російську кавалерію, що переїжджала дорогою. Почувши свист куль, російський офіцер-вірменин так злякався українського легіону, що навіть не вдягнувши штанів з лямпасами і не взувши чобіт, утік через вікно, залишив у кімнаті мундир обліплений царськими медалями, а в кишенях того мундиру залишив якись пляни, мапи, листи і револьвер. Я знайшла той револьвер, а, щоб мій брат не відобрав його від мене, я сховала його в шухляді в тій кімнаті, в котрій ви кватируете. Хоча я з того російського револьвера навіть стріляти не вмію і не маю до нього куль, то мене щось вабить зробити з нього вжиток, узагалі мати зброю і стріляти з неї на випадок якогось нападу, грабунку, небезпеки. Таж недавно якась банда де-

зертврів, мародерів напала на нашого сусіда лісничого і хотіла його вбити, але лісничий втік і я сховала його в нашій дворі в пивниці.

Олена Степанівна В цих горах і лісах у тривожний военний час і дівчині годиться мати зброю, а навчитись володіти зброєю не трудно, і в потребі я можу навчити тебе тієї штуки.

Ганна (вдивляючись із подивом та з любов'ю в Олену Степанівну) Ах, панно хорунжий, я була би вам дуже вдячна! Я вам завидую, що ви пережили на війні багато гарного й цікавого. Я прагну бути українським січовим стрільцем таким як ви, але я замолода, щоби воювати, все ж таки покищо хочу хоч би чим-небудь прислужитись українському легіонові, тому я подарую вам той револьвер, який оставив у нашій дворі російський офіцер, потім доведу до порядку, прикрашу цвітами вашу кімнату, бо за весь час битв на горах ваша і моя кімната навіть не позамітані.

Олена Степанівна Я буду тобі дуже вдячна, бо мого джури нема тут, а я така смертельно втомлена, що мені трудно самій наводити лад у своїй квартирі. Зрештою, по битвах дуже приємно посидіти в дворі в кріслі і спочити. Я хочу спати, але йти до ліжка, не пообідавши, ніяк не можу через те, що я голодна. **Тому заки ти, Ганнусю, наведеш порядок у моїй квартирі і приготуєш обід, я трішки спочину, подрімаю в ось цій кімнаті в кріслі.** (Ганна відходить до бічної кімнати праворуч, Олена Степанівна сидить в кріслі, дримає, засипляє. Нагло гук гармат **будить її**).

Олена Степанівна (прокинувшись, уставши з крісла, говорить сама до себе) Ах, я хотіла спочити, подрімати, але москалі знов десь стріляють з гармат і я не

можу заснути! (Хорунжий Степанівна наслухує, як гудуть гармати.)

(По короткім часі повертається на сцену Ганна, несучи в руці револьвер.)

Ганна (подаючи Олені Степанівні револьвер) Панно хорунжий, прошу прийняти від мене як пластунки дарунок на пам'ятку цей револьвер, щоби ви з нього замість мене стріляли до ворогів України!

Олена Степанівна (прийнявши револьвер і поклавши його на столі) Ганнусю, дякую тобі! (жартівливо) Якщо вже дівчинка пластунка дарує мені зброю, то наш легіон уже напевно переможе московську армію і виграє війну з Росією. Ах, Ганнусю, ти така миленька і така прихильна до українського війська, услужлива для нього, що я мушу обняти і поцілувати тебе! (Олена Степанівна обіймає і цілує Ганну.)

Ганна Я прямо ушасливлена тим і горда з того, що мене поцілувала героїня Олена Степанівна! То для мене буде чудовий спомин, яким я зможу похвалитися у місті перед моїми товаришками пластунками, і вони будуть подивляти мене, завидувати мені, але за ту приємність я мушу поцілувати вас! (Ганна цілує Олену Степанівну.)

Олена Степанівна (беручи зі стола до рук револьвер): Цей револьвер вироблений в австрійській фабриці збрсі і кулі для нього того самого калібру, як і для мого револьвера, а це доказує, що московський офіцер Мікоян, як огидний мародер, забрав цей револьвер від убитого українського січового стрільця.

Ганна То певне! Офіцер Мікоян такий балакун, брехун, що в розмові з моїм братом і зі мною признався ще й вихвалявся тим, що його револьвер забраний від

січового стрільця на горі Ключ. Увечір я радо розповім вам усе те, що говорив російський офіцер Мікоян про Українських Січових Стрільців, про російське і австрійське військо. А в течці Мікояна у його квартирі я знайшла якісь рисовані пляни, мапи Карпат, то і те я вам передам, бо може воно придасться вам у боротьбі нашого легіону проти ворога України, але тепер мені пора докінчити мою роботу в кухні та у вашій квартирі. (Гаїна відходить праворуч до бічної кімнати. Олена Степанівна вкладає револьвер до кишені.)

СЦЕНА ІХ

(З лівої сторони через двері з ганку входить на сцену поручник Андрій Мельник. Він високий, стрункий, з мужнім, суворим, але шляхетним виразом обличчя старшина, одягнений в січово-стрілецький однострій. Андрій Мельник здіймає з голови шапку, скидає зі себе плащ, завішує їх на вішалнику, поздоровляє хоружого привітом «Гаразд!» та, стиснувши руку Олени Степанівни, починає з нею розмову.)

Андрій Мельник Панно Олено, ах, вибачте, панно хоружий, вітайте! В суматосі битви я був стратив вас із виду, тому тішуся, що знаходжу вас тут живу і здорову!

Олена Степанівна І я радію, що після битв бачу вас не лише здорового, але й здоровенного, кремезного, кріпкого, як звичайно ви бували. У вирі битви в лісах мені часом здавалось, що ви десь згинули або попали в полон. Таке вражіння я мала особливо тоді, коли вночі москалі уладили в діброві засідку, обстрілю-

вали наші стежі й окружили їх. В тім нічному бою згинули січовики з моєї сотні Дмитро Формусяк, Дмитро Цвілинюк і Осип Конюшевський родом зі Зарваниці. Опинившись під ворожим обстрілом, ми відступали, ховаючись за грубезні дерева від граду куль московських піхотинців, в темряві не могли віднайти вбитих товаришів, і ми мусіли залишити їх. В тій жахливій битві я подумала, що і ви остались між убитими добровольцями. Хоч я довго відстрілювалась, боронилась, москалі зловили мене в полон. Тому, що то сталось уночі, в лісах, під час дошової зливи, і тому, що в погоні за січовиками москалі, монголи вчинили несамовитий крик, вереск, рев, ще й тому, що лунав гук, тріск, свист куль, котрі вдаряли об дерева, хвилино я була попала в таку знесхоту, що я стискала в руці кріс, задумувала застрілитись, щоби москвини і монголи не погнали мене в Сибір у табори або і не повісили мене на дереві. Але війна приносить дивні зміни, несподіванки. Не встигли москалі роззброїти полонених січовиків, з гущавини надбіг чотар Омелян Кучерішка зі сотнею бойків та підгірян добровольців, що були в резерві нашого полку. Ті бойки і підгіряни добровольці заатакували москвинів багнетами, закидали монголів ручними гранатами, прогнали ворогів на полонину, за потік та визволили мене й усіх полонених січовиків, і ще й узяли в полон тих москвинів, котрі не встигли втекти.

Андрій Мельник Я тоді останній раз на мить доглянув вас іздалека з поляни, після чого московські відділи піхоти перетяли нам дорогу та відлучили вашу сотню від цілого мого куреня та вбили січовиків Михайла Мицканюка і Омеляна Страшиньчука.

СЦЕНА X

(З правої сторони з бічної кімнати входить на сцену радісно усміхнений дідич Жарський.)

Дідич **Петро Жарський** (підходячи до Андрія Мельника) Вітайте, дорогий пане поручнику! Почув я вашу розмову і по голосі пізнав, що ви, пане поручнику, повернулись до мого двора. Добре сталося! Тепер можемо разом пообідати. Моя сестра побоювалась, що не буде з чого зварити якусь страву, але нам сьогодні пощастило: я сполував зайця таки коло мого двора, в саді, куди той зайчик забіг із лісу обгризати щепи, і Ганнуса спекла того зайця. Селяни з сіл Грабівця Скільського і з Головецька, довідавшись від джури Панька Кліца і від обозника Гриця Самопала, що в моїм дворі квартирують Олена Степанівна, Андрій Мельник, Іван Чмола, так хотіли пригостити тих січово-стрілецьких старшин, що принесли до моєї кухні, на моє подвір'я стільки дарунків, що ми будемо мати смачний обід, тим паче, що навіть овочеве вино знайшлося у моїй пивниці для моїх гостей. Ваш джура Панько Кліц дістав десь у малярських вуланів фляшку токайського вина і передав мені з просьбою, щоб я тим вином погостив моїх гостей, старшин українського легіону. Обозник Гриць Самопал дістав від хорватів, австрійських підофіцерів фляшку горілки і передав її Ганнусею на обід для січово-стрілецьких старшин, котрі квартирують у моїм дворі. Я повинен був запросити на обід вашого джуру і обозника, але Гриць Самопал і Панько Кліц кудись повіялись, Бог знає куди, і їх трудно віднайти. Сідайте, дорогі гості, до стола. Ми пообідаємо таки в

цій скромній кімнаті, в якій кватирували обозник і джурра, бо, як знаєте, в цім дворі вітальня була напівзруйнована гранатами і ще не цілком направлена. (Дідич Жарський повертається до бічної кімнати праворуч, а незабаром Ганна та її брат вносять на полумисках, тарілках, підносах страви, у фляшках горілку, вина, ставлять усе те на стіл, пригощають, припрошують гостей. Всі обідають, п'ють напитки та розмовляють, жартують.)

Андрій Мельник (до Олени Степанівни) Панно хорунжий, мені трудно повірити, що я з вами знов у цім тихім, гарнім, старім дворі, котрий збудований ще за часів панщини, і в ньому п'ємо таке добре вино, яке ми пили ще восени в Закарпатській Україні в місті Хусті. А те вже справжнє чудо, що п'ємо й горілку, завляки тому випадкові, що обозник Гриць Самопал, хоча він сам часом любить випити чарку горілки, то, купивши у хорватів лиш одну фляшку оковити, не випив того напитку сам, але подарував його для вас, панно хорунжий, для мене і для Івана Чмоли. Гм! З цього двора ми пішли на гору Маківку до бою і сюди щасливо повернулись. То мене радує і дивує. Від того дня, коли ми відмаршували на поле бою, у марші, в битвах діялись такі великі, дивні події зв'язані з вашою особою, що я був приневолений роздумувати про вас і згадувати наше минуле. Я студював із вами у Львові в університеті, але деякий час я був із вами мало знайомий через те, що ви часто виїжджали до своєї родини до села, а я часто перебував у моїх родичів у селі Якубова Воля в Дрогобиччині. Пригадую собі, що потім я вас бачив під час злету «Соколів» і «Січовиків» у Львові на площі того дня, коли прийшли вісті, що

в городі Сараєві в Боснії серби застрілили австрійського архикнязя престолонаслідника Фердинанда і його жінку та створили тим убивством останню причину світової війни.

Олена Степанівна У тих часах я бачила вас тоді, коли з «Народнього Дому» і з «Академічного Дому» Дмитро Вітовський, Омелян Кучерішка, Іван Чмола, Роман Дашкевич випроводили перші сотні українських добровольців зі Львова на шлях воєнних дій.

Андрій Мельник Коли московська армія наближалась до Львова, я стрічався і розмовляв із вами в місті Стрию. Ах, які ви були тоді обурені, пригноблені з того приводу, що, хоча до українського легіону зголосилось тридцять тисяч добровольців, то через те, що вони, бажаючи показати себе українцями, а не австріяками, відмовились складати присягу на вірність австрійському царству, австрійська влада порозганяла більшість українських добровольців додому або розкинула їх по полках австрійської армії.

Олена Степанівна Ми пережили трудні часи невдач, розчарувань не тільки в місті Стрию, але й тоді, коли австрійська комендатура загнала нас у Закарпаття, де ми таборували, кватирували, муштрувались у Варпаланці, Горонді і в місті Хусті та в Страбичеві.

Андрій Мельник Так, і після того то були для нас клопітливі часи. До перших боїв у просмику Ужок, близько сіл Сеничева, Веречок, уздовж дороги з Турки до Сянока наші добровольці йшли в цивільних, студентських і селянських одягах, із рушницями намотузках.

Олена Степанівна О, так, і в нашій курені таке діялось, що січовики йшли до наступів зі стародавніми

австрійськими рушницями Верндлями на один набій, настромивши на ті рушниці заржавілі, покривлені багнетом з часів цесареві Марії Тереси. Після тих перших боїв український легіон почав партизанське воювання, вислав у вороже запілля стежі звідунів. Я приєдналась до одної такої стежі партизанів і зі села Сваляви дійшла до села Гребенова. Ми йшли тоді часом лісами, гірськими доріжками, застряваючи по коліна в болотах, вибоїнах. Настала сувора, морозна зима. Не раз ми цілі дні бродили, воліклись із трудом у снігах. Потім ми проходили через гори Плай, Великий Верх, Тетматик, через села Жупаня, Вижлів котрі в тім часі від обстрілу згоріли, і ми заблудили в лісах, над якими гуляла метелиця, сніговія. Я ночувала на полонині в шатрі, яке збудував мені мій джура. До сну заколисували мене шуми смерек і сосон, а в недалекому борі вили й гавкали від стужі й голоду хижі вовки.

Були й часи, коли зло й добро мішались у моїм життю. В декотрих боях москалі боролись проти нас, як справжні герої, наступали завзято, гордо й люто погрожували, що вони зітруть нас на порох, шапками закидають нас, а коли ми трохи набили москалів, показали свою силу, то російське військо наступало вже тільки на відділи віденських німців, мадярів, поляків, а, як москалі лише довідались що проти них ідуть Українські Січові Стрільці, то російське військо втікало без одного вистрілу. Ви знаєте з досвіду, що доля вояка змінлива, як провесняна погода. Після того, як ми спочивали на горі Тамарівці, таборували на горі Плішки, ми дістали зі станиці у Відні від Бойової Управи для доповнення і підтримки нову сотню добровольців. Коли наш легіон зміцнився, тоді на фронті було так спокійно,

що я почувала себе безтривожно, бадьоро, неначе перед війною на прогульці пластунів у горах Горганах або десь на Goverлі, в селі Дорі чи Ворохті або в Жаб'ю, чи в Яремчу. Після того затишшя почались нові бурі, моя віра у близьке визволення України часом і захиталась. Коли ми ішли в перші бої, тоді австрійські офіцери, чехи, ополченці, словаки, відступаючи перед російським військом, питалися нас — Куди ви йдете? — Ми, українські добровольці, з патріотичним одушевленням, впевнені в перемозі, грімко, гордо відповідали: — «Ми йдем на Київ!» Чехи, словаки насміхалися з нас, глузували з українського легіону, ми все таки твердо вірили, що незадовго здобудемо столицю України. Але, коли московська армія доходила аж до міста Мункача і до ріки Висли, коли на горі Явірнику, і коло села Воловець російське військо розгромило нас, полонило багато Українських Січових Стрільців та повезло їх у глиб російської держави до міста Ялтуровська в табори, то я почала догадуватись, що Росія — то страшна сила, і, що наш український легіон не скоро здобуде Київ.

Все ж таки я впевнена, що остаточна перемога буде наша, бо з нами правда, тому з нами і Бог.

Андрій Мельник Ох, як же ви змінились на війні! У кадрі нашого легіону у Варпаланці дехто і не знав, що ви дівчина, а дехто знав, але навіть говорив, що з вашого воювання не будуть мати користи ані Україна, ані Австрія, а матимуть з вами тільки клопіт. Жартівливий Омелян Кучерішка казав раз, що через таких войовників, як Олена Степанівна, цісар Франц Йосиф програє війну і піде з торбою у бойків просити хліба. Я сам часом думав, що для дівчат таких, як Олена Степанівна, годяться голка, нитки, волічка для вишиван-

ня фартухів, а не рушниця, а часом я був упевнений, що з вас, панно Олено, буде санітарка в шпиталю, писар у військовій канцелярії або маркирант у заплітлю в постачанню, а не справжній вояк з фронтового відділу. Та вже в боях на горі Кливі і на горі Ключ ви, панно Степанівно, виявили себе таким хоробрим старшиною, що один наш поет навіть пісню склав про вас, і наші добровольці співають ту пісню:

«Хто у бій іде, хто вперед веде?

Диво, то наші дівчата:

Личенко, як мак, кругом козак,

Душа стрілецька, завзята» —

Коли на початку місяця травня на горі Маківці почались битви, то після артилерійної підготовки від сторони Рикова російська піхота наступала з такою силою, що декотрі мужчини січовики в переполюсі втікали, не встигнувши викопати окопів, і мені здавалось, що і ви не встоїте перед ворогом та будете втікати, як заячиха перед вовками. Сталось щось неждане: Ви спокійно дали своїй сотні наказ «До молитви!» На лісовій полянці добровольці з вашої сотні, станувши в ряди, молились, і ви, задивлена в небесну блакить, молились якимось так щиро, ревно, що я подумав: Та Олена Степанівна, напевно дуже релігійна і вірить, що за її молитву Бог охоронить від ворожих куль її саму та всіх Українських Січових Стрільців». —

По молитві ви дали своїй сотні наказ: «Хлопці, тут окопайтесь, стріляйте з крісів і не відступайте ані кроку назад». Коли в наступі наближалась ворожа лава, ви стріляли до москвинів прицільно, потім ви вийшли з окопів, змагались із російськими піхотинцями в рукопашнім бою на багнети, й перемігши ворогів, ви зручно,

як ланя, перескакували рови, під градом ворожих куль ви добігли до московських окопів, кинули в них ручні гранати, котрі вибухали, вбивали, ранили російських солдатів, а декотрі москалі в нестямі переляку втікали на доли або, зачепившись за колючі дротяні засіки, гинули на них від куль з вашого кріса та від куль вашої сотні, а ті москалі, що не згинули, кинувши зброю на землю, піднявши руки вгору, піддавались у полон, благали вас: «гаспадін офіцер, памілуйте!» Таж тепер усі Січові Стрільці говорять, що Олена Степанівна зі своєю сотнею під час прориву на zagrożенім крилі бойової лінії полонила цілі сотні російських офіцерів і солдатів, навіть узяла в полон генерала, брата князя Миколи Миколаевича, котрий командує російською армією. (В розпалі розмови, Андрій Мельник устає з крісла, і, вдивляючись у сторону гори Маківки, то показуючи рукою, де і що під час битви на тій горі діялось, продовжує розповідь) Упродовж цілої війни я не був очевидцем такої гарної події, як та, коли ви зі своєю сотнею штурмували і здобули останні оборонні окопи російського батальйону та завісили на шпилі гори Маківки синьо-жовтий прапор із тризубом, а потім стояли коло нього з крісом у руці, мов на сторожі. Коли наш прапор гордо маяв над верхів'ям гори, то на полонинах, полянках лунали оклики урадуваних січових стрільців переможців: — «Гора Маківка здобута!! Слава Українським Січовим Стрільцям, Слава Україні!» Ті оклики зливались з гуком гармат. Тоді, неначе карпатські гори повеселішали, неначе ясніше сяяло сонце і потоки й ліси шуміли голосніше, як звичайно та своїми пошумами ніби говорили також: «Слава Українським Січовим Стрільцям, Слава Україні!» — Все те, що дія-

лось тоді на горі Маківці, здавалось мені чарівним сном, і коли я вдивлявся у вас, мені здавалось, що в постаті хорунжого Олени Степанівни я бачу якийсь символ, якеś втілення незмирущого духа прекрасної української жіночости, образ жінки героїні.

Олена Степанівна (говорить налівжартома) Ах, я така сама жінка, як усі жінки! Мені дивно, що ви називаєте мене героїнею і мені смішно, що українці видумують про мене легенди, байки, що я прогнала російське військо з гір Клива, Ключ, Маківка. На війні все виглядне, випадкове. На горах Ключ, Клива Українські Січові Стрільці перемогли ворога через те, що чеські полки австрійської армії не хотіли боротися з російським військом, перейшли на сторону росіян, а мадярські полки повтікали перед московською бригадою без бою. Хоча на горі Маківці я причинилась до перемоги українського легіону, то не я одна проганяла москалів із гори Маківки. На тій горі боролись цілий тиждень Осип Букшований, Омелян Кучерішка, Зенон Носковський, Сень Горук, Антін Артимович, Гогдан Гнатевич і цілі сотні січовиків, з котрих полягли, як герої такі добровольці, як Кость Попелюк, Василь Іличук, гуцул з Косова, буковинець Юліян Шевчук, Дмитро Формусяк, Дмитро Петрів зі Станиславова, Тарас Лупрейчук із Гуцульщини з Косова, Федір Пик, два брати Михайло і Дмитро Мицканюк та інші юнаки. Навіть те, що я була учасницею битв на горі Маківці, то сталоś не тільки з моєї волі. Таж то ви, пане поручнику, призначили мене командиром сотні, ну, і на ван наказ я мусіла провадити сотню до бою.

Андрій Мельник І я не ділав тільки зі своєї волі. Я призначив вас командиром сотні, бо так наказав мене:

сотник Зенон Носковський.

Олена Степанівна Ну, і от маєте доказ, що я стала героїнею не тому, що я того шукала, прагнула, а тому, що доля мене до того довела. В усякому разі я така сама людина, як усі вояки, тому в битвах я навіть переживала хвилини слабості волі, духа, втоми і страху перед смертю. Коли одного ранку на горі Маківці над моєю головою свистали кулі, коли я бачила рови, окопи заповнені трупами січових стрільців і російських солдатів, коли я ступала в окопах, ровах, в яких червоніли калюжі вояцької крові, тоді світило сонце, пахли і зеленіли весняні листки на деревах, і, вдивляючись у красу природи, я відчувала, що я прагну жити, а не вмирати. Раз я навіть бачила, як на полянці засіяній цвітами, близько вояцьких могил, що виростили тоді в лісах щодня, поранений кулею в груди, стрілець Олекса Курендаш, гуцул з Косівщини, умирав з молитвою на устах і зі словами: «Боже, в руки Твої віддаю душу свою!» Тоді я так боялась смерти, що аж тремтіла, але я була загорда на те, щоби показати перед вояками, що я відчуваю страх перед кулями, а рівночасно, знаючи, що я кожної хвилини можу згинути в битві, я відчувала в глибині серця, що війовник герой у боротьбі за святую справу визволення своєї вітчизни може втратити життя, та все ж таки він переможець, бо життя народу триватиме далі, і він, герой, війовник, житиме вічно в душі, в піснях, в історії рідного народу, а боягузом, зрадником погорджує навіть його брат, і по смерті боягуза, зрадника, ніхто не заплаче за ним і ніхто його й не згадає!

Андрій Мельник Але все таки у походах і битвах, пізнаючи вас щораз більше, я відчував і відчуваю і те-

пер, що у вашім життю, у тім, що ви добровільно стали воївником, є щось дивне, героїчне, незвичайне, надлюдське.

Олена Степанівна У моїм життю не було й нема нічого дивного, незвичайного, надлюдського, а все мало свої природні причини. Вже тоді, коли я була ученицею, пластункою, я читала історію народів, і я роздумувала, що коли англійці хотіли поневолити французів, то навіть селянська дівчина Жанна Д'Арк провадила французьке військо до бою, боронила свій край і згинула в боротьбі за волю Франції. — Коли турки поневолили Болгарію, Сербію, то болгари й серби у повстаннях змагались проти турків і визволились з-під турецького панування. Але коли наш сусід знищив Галицько-Руське Князівство, загарбав українські землі, то минали цілі сотні років, а український нарід не збунтувався проти загарбників його землі і вмів тільки пасивно ненавидіти ворогів, нарікати на них. Вже тоді, коли я була малою дівчиною, в моїй душі вкорінювалась віра, що українці під чужинецьким ярмом покутують за свої гріхи і за гріхи своїх предків. У моїй душі будилась туга за збройними силами українського народу, за оборонцями української землі. Коли я була ученицею, я вичитувала в «Слові о полку Ігоревім», що руські дружинники ходили в походи аж над ріку Дон спиняти азійські орди кочівників половців і були готові світ весь на списах рознести для слави Руси, для княжої чести. Вже в тих часах, коли я як пластунка залюбки зачитувалась у поемах, повістях, думках про козаків запорожців, вже в тих часах в моїй душі наче будився дух руських князів, дружинників, запорожців, родились мрії, бажання зробити зі свого життя щось

гарне, велике. Я прагнула жити буйним, багатим життям, так як жили наші славні предки в часах наших князів, гетьманів.

Коли почалась війна, Українська Національна Рада, вірячи, що настав слушний час здобути волю Україні, у відозві закликала всіх українців до створення збройної сили. У цілім нашім краю молодь вступала у ряди українського війська добровольців. Навіть жінки, такі, як Софія Галечко, Ганна Дмитерко хапали за зброю. Войовничий настрій охопив і мою родину, і мій кривий по матері Михайло Петруняк зголосився до служби в українськім легіоні. Чуючи щодня на вулицях Львова бадьорі пісні українських добровольців, я рішилась уступити у ряди Українських Січових Стрільців. Ось так я стала войовником. Окрім людської волі, життям людини керують Божа воля, незбагнута, невблаганна доля, призначення, дух часу і обставин, стихія народніх сил, бажань, тож і мене понесли і далі несуть невидні руки Призначення, Божого Провидіння, воля народу та хвилі його життя.

Хоча на війні життя вояка дуже трудне, повне небезпек, то я не нарікаю на свою долю і не жалую, що я добровільно сталася вояком. Навіть у вояцьких терпіннях я знайшла джерела радості життя, вдоволення, бо після страхітливих наступів, боїв на багнети то навіть радісно, приємно і весело бачити, як під час битви розгромлені ворожі полчища втікають з української землі, а український войовник переживає — щастя перемоги. У життю українського легіону я знайшла так багато гарного, доброго, що, пізнавши в небезпеках правдиву вартість української людини, я зжилася з січовиками добровольцями, полюбила їх, світ українського війсь-

ка став моїм світом. Я щораз більше відчуваю велич, красу, вартість чинів українського легіону, у яких те чинах промовляє якась туга української людини за вільністю, якась правда української землі. Я знайшла віру в ту правду, в силу Українських Січових Стрільців і та віра завела мене на гору Маківку.

Наступ українського легіону на гору Маківку то було щось таке прекрасне, могутнє, величне, щось, що мене манило, чарувало, як бойова пісня, як буря, громолиця в Карпатах. Бачучи, як мужчини січові стрільці завзято, неустрашно боролись з ворогами України, як молоденькі хлопці добровольці мужньо зустрічали смерть, як а моїх очах полягли два брати Пилип та Іван Тимчишин, мої земляки з Золочівщини, я в бойовім пориві, в розгоні забувала, що я жінка, лише відчувала, що я українка, дочка чудової української країни, яку ворог намагається загарбати, і, щоби того ворога прогнати з української землі, я ішла в наступ у якомусь одчайдушному, шаленому запалі, в похмільній нестямності і не думаючи, що я можу згинути. Свист ворожих куль над моею головою не страшив мене, але збільшував мою охоту до боротьби. Одна московська куля прошила вершок моєї шапки, але я не відчувала того, і аж після битви я помітила, що моя шапка прострілена. Коли на горі Маківці ще лунали оклики добровольців «Слава Україні», «Слава Українським Січовим Стрільцям», то, спочиваючи в лісі в шатрі або і в тіні дерев, я роздумувала: — **«Як мудро вчинив український нарід, що у цій війні створив свій легіон! Таж то після битви коло Пюлтави за часів гетьмана Івана Мазепи, тут коло бистої гірської річки Опір, на горі Маківці уперше заговорила українська зброя і український ле-**

гіон своєю кров'ю почав писати нову прекрасну сторінку історії України, бо по сотнях літ поневолення український нарід тут уперше свідомо бореться за вільну українську державу. Я усвідомила собі, що під прапор нашого легіону станула найкраща українська молодь, яка перемінила в чин давню славу української зброї, що Українські Січові Стрільці, то вицвіт відродження Української народності в Галичині. Рівночасно я зрозуміла, що в боях у Карпатах боролись і боряться Українські Січові Стрільці проти навали азійства не тільки за волю Галицької Країни, але й за волю Соборної України.

Андрій Мельник Ви правду сказали, і багато подій у теперішньому часі вказують на те, що Українські Січові Стрільці стають пробудниками приспаного духа українського народу, а чини нашого легіону стають творчою силою всіх українців на всіх землях України від річки Тиси, Сяну, по Чорне Море, джерелами всеукраїнського соборницького патріотизму. На горі Ключ декотрі українці із Наддніпрянщини, насильно загнані під московський прапор, боролись проти Українських Січових Стрільців. Брат убивав братів, але в грудях тих українців наддніпрянців озивались українські серця, українська кров, і кликали їх до нас. Один із тих російських солдатів, Богдан Чайченко, помітивши на горі Ключ, що у битві він проколов російським багнетом бійця з легіону Українських Січових Стрільців, приглянувся йому ближче і побачив, що той боєць, хоча був одягнений в австрійський однострій, то на його шапці до сонця блистів тризуб і під австрійським кабатом у того січового стрільця була українська вишивана сорочка. Переглянувши листи і довідки вбитого січовика,

Богдан Чайченко узнав, що вбитий січовик має українське ім'я і прізвище.

Той українець солдат відчув такі душевні незлагодні роздори, такий жаль і біль серця, що рішився покинути російську армію. Богдан Чайченко, у темну ніч, під час морозу, сніговії, перейшов лісами до станиці нашого легіону, зголосився у сотника Дмитра Вітовського та просив: «На горі Ключ з моїх очей впала московська заслона, яка відділяла мене від вас. Я українець такий, як ви, тому не можу вбивати українців. Прийміть мене до вашого легіону». Тепер той українець наддніпрянець рама об рама з українськими добровольцями січовиками воює проти російської армії та часто оповідає нам, що в наддніпрянській Україні наші єдинокровні браття ненавидять царя, московську державу та нетерпеливо ждуть на той день, коли Українські Січові Стрільці визволять всю Україну від царського панування. Однак цілі тисячі українців наддніпрянців далі служать в російській армії, боряться проти Українських Січових Стрільців та проти Австрії і Німеччини і наміряють визволити братів українців з австрійських та з німецьких кайдан.

Все це дуже прикрі справи, які витворюють трагічність в українсько-австрійських відносинах. У тій трагічності положення українського легіону і всього українського народу багато завинила австрійська влада, яка виконує волю кайзера Німеччини Вільгельма, мадярських баронів, віденських жидів, а не нашу волю і не волю десятки народів, що живуть в Австрії, чим будить ворожість українців до австрійської монархії. Все таки ми січовики виконуем лиш те, що нам сумління велить, а не те, що наказує австрійський цісар

чи німецький кайзер. Наші вороги поширюють брехливі видумки, що Українські Січові Стрільці — то слуги Австрії, Німеччини, а не України, але, якщо ті наші вороги пішли би кривавими шляхами, котрими йшли і йдуть наші добровольці, то переконались би, що дорога українського легіону, — то дорога чесноти і вірності, а не зради, бо побачили б, що навіть недалеко звідсіль бійці з нашого легіону, йдучи на гору Маківку до бою, між селом Камінка і містом Сколе, над потоком на скелі викували багнетами слова: «Маширують Січові Стрільці на кривавий тан, визволяти братів українців з московських кайдан».

Олена Степанівна І я не дуже захоплююся Австрією, українцями австрофілами, цісарськими прислужниками. Хоча ще минулої осені на побоїщі коло села Мішкаровець австрійський генерал Фляйшман припнув мені на мундир золоту медаль, то я не дуже спрагнена австрійських відзначень, похвал і я не дуже ущасливлена тим, що доля кинула нас українців під опіку австрійської держави, бо та держава — то не рідна матір, але злюща мачуха для нашого народу. Я ж знаю, що тоді, коли українські добровольці проливали свою кров у перших боях у Карпатах, то австрійських і малярських посіпак опанувала шпигуноманія і в недалекому звідсіль селі Синевідську австрійські та малярські жандари повісили на деревах дві десятки українців бейків тільки за ту провину, що ті бойки називали себе русинами, а не австріяками, а в тім самім часі у місті Перемишлі малярські гусари порубали шаблями багато українців, ніби то русофілів. Усім нам січовикам теж відомо, що в місті Талергофі в Сирії і тепер гинуть з голоду, від пошестей, від жандарських побоїв і куль тисячі

українців, яких австрійська влада визнала прихильниками Росії, зрадниками Австрії. Не легко нам січовикам виконувати накази австрійських вельможів, міністрів, генералів, але все таки то в цілому світі ширить славу української зброї, коли після першої битви на горі Маківці в селі Головецьку австрійський генерал Фляйшман сказав у промові, проголосив у наказі, що на горі Маківці сини галицької країни, Українські Січові Стрільці ішли у бій, як леви, як шумна буря, рішили бій у користь українського легіону, примусили ворога відступити з Карпат, тому український нарід може глядіти з гордістю на геройські подвиги Українських Січових Стрільців. Навіть такий наказ і така промова австрійського генерала доказують, що чини нашого легіону — то українська геройська дія, і я радію з того, що Українська Національна Рада, Бойова Управа, «Союз Визволення України» прислали з Відня для нашого легіону письмо, в котрім славлять наших добровольців. проголошують, що після бою на горі Маківці слава Українських Січових Стрільців блискітиме навіки в історії України, а не в історії Австрії.

Андрій Мельник Наше положення трудне, але не безнадійне, і, здається, що сотник Дмитро Вітовський недавно в промові до наших добровольців висловив правильний, далекосяглий погляд, що Українські Січові Стрільці, воюючи проти Росії, не служать Австрії, тільки помагають їй з тої причини, що Росія ворог Австрії і ворог України, а в австрійській державі українці все таки мають такі вільності і права, що можуть жити, вирощувати сили українського народу, творити свою культуру, будувати основи своєї будучини. Хоча декотрі Українські Січові Стрільці, такі, як Іван Чмола,

Сень Горук, Омелян Кучерішка, Зенон Носковський, говорять, що нам треба тільки дістати зброю від австрійської держави, а потім ми ту зброю звернемо і проти Австрії, то все таки нам треба зберегти український легіон, бо, якщо в цій війні Австрія і Німеччина будуть розгромлені, розбиті, тоді Українські Січові Стрільці стануть зав'язком Української Армії та будівничими Української Держави.

Олена Степанівна Та надія провадила і провадить мене на поля бою, давала мені силу для нових битв і походів. На нас іще жде важка боротьба, але вона нам не страшна. Ми щораз міцніші, тому все ближчі до перемог, бо наш легіон виховує в українському народі духа посвяти, самопожертви і вірності вітчизні. У цій війні українські добровольці січовики і всі вояки здобули життєву мудрість, яка відкрила їм справжню дійсність, показала їм, що життя — то не сонні, обманливі привиди мрійників миролюбців, але тверда, суворая й прекрасна гармонія різновидних противенств чину і творчості, та що мир, любов, змагання і загиб — то безконечні і безмежні припливи і відпливи, переливи життєвих сил і хвиль. Дивлячись часто смерті в очі, ми вояки збагнули, що війна — то також життя у його найсильнішій вияві — жадоби могутності, тому тільки герої, борці живуть справжнім життям, бо життя найкраще і найцінніше в небезпеках, на межі смерті, там, де змаг, напруга і зудар сил, а не там, де могильний спокій, мертвеччина. Вояки пізнали, що найнебезпечнішим ворогом людини є страх перед ворогами, перед смертю, а найліпшим оборонцем і найбільшою чеснотою людини є відвага і сила. На бойовиськах ми вояки виплекали в своїх душах віру, що

герої — то наймудріші і найвартісніші люди, які пізнали з досвіду, що для сильних духом людей у світі нема нічого страшного крім безборонності, слабості і ганьби. Герої, воїтники не шукають безпеки і вигоди, але прагнуть зусиль, боротьби, бо розуміють, що лише героїчні дочки і сини народів можуть стати творцями історії народів. Але і в нашій країні є слабодухи, котрі зі своєї слабості, зі свого самолюбства, зі страху перед смертю творять свою віру, свій закон, тому вони переконані, що сила, боротьба — то зло, а безборонність, слабкість — то чеснота, доброта, любов ближніх. Спрагнені вигоди, насолоди миром, особистим щастям, ті боязливі миролюбці навіть не догадуються, що їх світовідчуження зроджене не з любови до Бога, до ближніх, не з милосердя, але зі страху перед ворогами, перед трудом, зусиллям, перед смертю, і що той страх творить роздвоєні душі, які хотіли би, щоби Україна була вільна, але не хочуть боротись за волю України. Ті боязливі слабодухи миролюбці ненавидять героїзм, називають героїв божевільними романтиками, авантюристами, та проповідують, що наш нарід повинен жити для України, а не гинути в боях за Україну. Але такий неблаганний закон природи, така Божа воля, що хто слабкий, безборонний, той мусить згинуть або стати слугою сильного, що в світі ніщо не дається нікому задармо, що нарід має те, що сам собі здобуде, хочби за ціну жертв. Український нарід буде вільним і могутнім лише тоді, коли в нашій країні виплекається тип новітнього українця, який приймає життя — як вічну боротьбу, а світ — як поле боротьби. Українська земля мусить зродити дочок і синів, творців і воїників, які люблять життя, але й

знають, що хто розумно любить життя, той повинен узяти на себе і тягар та обов'язок боротьби за право до життя. Бо варта жити лише ради свого життя, а не на те, щоби бути невільником чужинців, бо існування поневоленого народу, то тільки мука і животіння раба, слуги, а бездержавність, то дорога до загибелі. **Справжнє, вартісне життя** — то життя на волі, в своїй державі.

СЦЕНА XI

(Через двері ліворуч на сцену вступає чотар Іван Чмола і впроваджує перед собою в кімнату російського офіцера. Поздоровивши по-військовому Андрія Мельника, чотар звітує.)

Чотар Іван Чмола Пане поручнику, голову слухняно, що я піймав у полон ось цього російського штабскапітана, а було то так: На тім склоні гори Маківки, де моя сотня кілька днів громила ворога, нарешті москалі втікали з гори Маківки так, що залишали нам цілі стирти зброї, амуніції, привезених аж із-за Уралу і з-за Волги. Ми полонили цілий батальйон московських офіцерів, солдатів, а цей штабскапітан ховався між кущами, як заяць перед ловцями і намагався втекти через ліси назад до російської армії. Зловивши його, я рішився припровадити цього штабскапітана до вас, бо може ви схочете переслухати його і дістати від нього відомості про московську армію, про її розташування і становища на нашому відтинку бойової лінії, так, як ви звичайно це робили, коли ми взяли в полон москалів.

Андрій Мельник (звертаючись до полоненого російського офіцера) Пане штабскапітане, скажіть мені, хто ви такий, звідки ви і чого ви прийшли з Московщини на українську землю, чому ви боролись проти Українських Січових Стрільців? —

Штабскапітан Алексей Суворин (відповідає в російській мові гордо й самовпевнено) Я штабскапітан лейбгвардії Їво Величества царя, Алексей Суворин. Зачем ви поймали мене в плен? Я не винovat. Я русский человек з Петрограда, где ещо мої родителі, учителя з школе воспитивали мене в русском духе, учілі петь «Боже, царя храни!» После царская власть послала меня воевать проті германцев, австрійцев. Как русский человек, гражданин русского государства, я должен бил защищать свою родіну Россію, батюшку царя, і сполнять приказы русской власти. Сначала войны, генерал Брусілов послал меня воевать проті германской армії Гінденбурга, потом, когда русская армія заняла Галіцію і русский цар Николай пріехал во Львов, я бил послан бороться проті малярскіх гонведов. Потом случілось какое то удівительное недоразумленіе, била какая то ерунда, глупость. Я очень любіл і люблю українцев, малоросов, малорусскіе песни, пірогі, Галіцію, Карпати, ведь Галіція, Карпати, ето тоже русская земля, а украинци, малороси, ето тоже русскіе люди. У меня даже жена — малорусская женщина. Я даже не знал, что з австрійскімі войсками ідют проті русской армії какой то українскій легіон. Вдруг, на горе Маковке я вступіл в бой проті українского легіона, і я бил удівльон, кагда я услышал, что Українскіе Сечовіе Стрельци не кричали в наступленію «Слава Австрії, австрійскому ілі германскому кайзеру», как прежде в боях кріча-

лі австрійці і немці, но крічалі с усах сіл «Слава України!», а после етово поймали меня в плен.

Андрій Мельник (до Івана Чмоли) Пане чотар, тепер я обідаю, тому не можу довго переслухувати штабскапітана. Українські Січові Стрільці не розстрілюють роззброєних полонених противників, тому відпровадьте і цього штабскапітана до вартівні нашого куреня. накажіть курінному кухареві дати цьому штабскапітанові щось наїстися, потім нехай польова варта відпровадить цього пелсненого російського офіцера до курінної станиці, а ви, друже чотар, приходьте пообідати тут із нами, після чого я переслухаю штабскапітана Суворина у станиці. —

Чотар Іван Чмола Ні, пане поручнику, прошу вас, щоби ви обідали без мене, бо капітан Гофман, шеф військової розвідки, покликає мене до штабу дивізії чи до воєнного суду на якісь допити, до карного рапорту.

Андрій Мельник Про те вже хтось із австрійських офіцерів говорив мені, і я догадуюся, чому вас кличуть до рапорту, але тепер тут не слід про те говорити. (Іван Чмола випроваджує штабскапітана Суворина з кімнати через двері ліворуч).

Олена Степанівна І я вже про те чула поголоски, що чотар Іван Чмола має якусь клопітливу справу в суді, та що той чотар взагалі не дуже люблений в австрійській комендатурі дивізії, до котрої без нашої згоди приділено наш легіон.

Андрій Мельник Капітан віденьчук Гофман дістав від якогось австрійського патріота донос про кількох українських добровольців, та через той донос завзявся на декотрих старшин українського легіону. Недавно капітан Гофман казав, що Іван Чмола то скритий ворог ав-

стрійської держави, що ніби то тоді, коли ми стояли залогою в місті Сколе, на збірці куреня Іван Чмола виголошував промови, в котрих чотар ображав та висмівав цісаря Франца Йосифа, престолонаслідника Кароля Габсбурга і навіть говорив, що цісар Франц Йосиф то не найясніший пан, але найтемніший пан і не батько австрійських народів, але кат народів. Я певний, що та справа добре скінчиться, бо Іван Чмола — то крутій, хитрун, який не з одної біди виплутався, тому забудьмо про те, будьмо веселі і випиймо по склянці вина за славу і перемогу українського легіону. (До Ганни) Панно Ганнусю, може і ви випила б із нами склянку вина, чарку горілки?

Ганна Я пластунка, а «Пласт» так виховав мене, що я ніколи не п'ю алкоголевих напиктів, тим більше, що я не люблю вина, горілки, бо мені від одної склянки в голові крутиться, але з нагоди щасливого повороту наших кватирантів по битвах до цього двора я вип'ю з вами всіми одну склянку вина і одну чарку горілки.

Андрій Мельник (наливши вино до склянок, подає одну склянку Ганні, і, беручи другу склянку в руку, підносить тоаст) Миле товариство, випиймо за славу, за нові перемоги українського легіону!

Ганна (весело, пустотливо сміючись) І я підношу тоаст і п'ю це вино за славу і перемоги українського легіону. Хай вічно живуть Українські Січові Стрільці і хай проганяють з України кацапську погань так, щоби в Карпатах більше і московським духом не смерділо! (всі п'ють вино, веселяться, жартують).

(Олена Степанівна і Андрій Мельник допивають вино. Петро Жарський, пообідавши, розмовляє з Оленою Степанівно, поглядаючи на неї поглядами закоханого муж-

чини. Ганна спрятує зі стола посуду, відносить її до кухні праворуч, по кількох хвилинах повертається назад на сцену, уважно прислуховується до того, що говорить хорунжий і поручник).

Андрій Мельник (устаючи з-за стола, промовляє до всіх присутніх) Ми спожили обильний обід, за котрий дякуємо Богові, панові діличеві і тобі Ганнусю!

Олена Степанівна (підіймаючись із крісла говорить) Під час обіду ми мали багато поважних розмов, обговорили чимало ділових справ, поділились сумними споминами, а в дійсності ми повинні навесело відзначити й відсвяткувати нашу перемогу над ворогом у битві на горі Маківці. Я дуже люблю січові-стрілецькі пісні, тому було би дуже приємно почути тепер ті пісні. Ми повинні не тільки заспівати, але й потанцювати, хоча нема музики. Січові Стрільці часто і радо танцюють без музики, під спів своїх пісень.

Ганна (радісно) Потанцюймо! Я дуже люблю танцювати. Я радо танцювала би цілий день і цілу ніч не тільки без музики, але і без пісень.

Дідич Жарський (жартівливо) Ганнусю, як же ти будеш танцювати? Ти ж не маєш до пари танцюриста! Тут є лише двох мужчин і дві жінки, тому, якщо пан поручник Мельник не потанцює з тобою, то ти хіба мусиш танцювати з панною Оленою Степанівною через те, що вона хорунжий, і так ніби мужчина вдягнена у військовий однострій, та із-за того, що звичайно хорунжими бувають мужчини. Ми, в крайньому разі можемо спитати панну Олену Степанівну, чи вона хоче танцювати як жінка чи як хорунжий українського легіону.

Олена Степанівна (жартома) Я в касарні, на полі бою — хорунжий українського легіону, але в танцях, на за-

бавах я стспроцентова жінка.

Дідич Петро Жарський (До Ганни) Ну, бачиш, сестричко? Панна Олена Степанівна — то жінка, отже ти мати-меш клопіт, бо, як же ти, Ганнусю, будеш танцювати з жінкою? Це було б те саме, якщо я танцював би з паном Андрієм Мельником! Але не журися, Ганнуню, бо я потанцюю трішки з тобою.

Ганна (сміючись) Ні, братчику, хоча ти найліпший танцюрист на цілій Бойківщині, хоча я тебе дуже люблю, то я не хочу танцювати з тобою тому, що ти не хотів зголоситись до українського легіону і через те ти тепер мужчина з цивільної банди. Ти більше австріяк, як українець, і навіть називаєш австрійського цісаря найяснішим паном, в день ім'янин Францішка Йосифа вивішуєш на своїм домі австрійський чорно-жовтий прапор, молишся в церкві за здоровля цісаря, співаєш «Боже, буди покровитель цісарю, його краям!» (до Андрея Мельника) Пане поручнику, я позволю собі запросити вас до дамського вальса, бо я хочу мати пам'ятку, що я танцювала не з ким-небудь, але зі славним січово-стрілецьким старшиною Андрієм Мельником!

Дідич Петро Жарський (до Олени Степанівни) Панно хорунжий! Діставши від моєї сестри облизня і коша й гарбуза, я прошу вас до танцю!

Олена Степанівна Радо потанцюю з вами, пане дідич!
(Всі танцюють вальс, підспівуючи)!

«Був собі стрілець, що дівчину мав,
як цвітки весну, він її кохав,
і кохав її і любив її,
свом щастям, своїм раєм називав її».

Ганна (всміхаючись радісно, зиркаючи кокетливо, при-
вбавливо на Андрея Мельника, жартівливо мовить) Пане

поручнику, ви вчинили великий злочин, за який я мушу лаяти вас! Ви намовили мене випити склянку вина і чарку горілки, і від тих напитків я цілком п'яненко, в голові мені крутиться і серце сильно б'ється. Вино і січово-стрілецька пісня настроїли мене так розчулено, схвилювано, сентиментально, що я танцюю і прагну спитати вас: «чи котрийсь січовий стрілець міг би назвати мене своїм щастям, своїм раєм?».

Андрій Мельник (щиро, зі захопленням нашіптує Ганні) Ганнусю, твоя молодість, краса, п'янкіші, як вино і січово-стрілецька пісня, тому, люба дівчино, я радо називав би тебе своїм щастям, своїм раєм, якщо ти мене полюбила б. Таке чарівне дівчатко, як ти, Ганнусю, могло би справді ущасливити кожного мужчину, але жадний мужчина не може любити тебе так, як я тебе люблю.

Ганна Папе поручнику, ви, хоча молодий, вже такий напричуд достойний і славний старшина, що для мене було би найбільшим щастям бути для вас хочби маленьким щастям. (Поручник пригортає ближче до грудей Ганну, нашіптує їй до вушка любовні слова. За мить Ганна й Андрій Мельник вдивляються вабливо, тужливо, закохано одне другому в очі, мов би мовчки промовляли: «Кохая тебе!»).

Нагло чути гук гармат. Всі присутні перестають співати, танцювати, розмовляти і наслухують, як недалеко гомонить гарматна стрілянина).

СЦЕНА XII

(Через двері ліворуч на сцену входить чотар Іван Чмо-

ла, і, салютуючи по-військовому, зголошує Андрієві Мельникові):

Чотар Іван Чмола Пане поручнику, голошу слухняно, що австріяцькі шпіони і судді не мали часу судити і покарати мене за те, що я в одній промові образив австрійського цісаря та його престолонаслідника, бо заки я встиг стати до карного звіту, до штабу дивізії прийшло повідомлення стежі кавалерії, що московське військо почало новий наступ на гору Маківку і зі шаленою скорістю іде вперед. Капітан Гофман зі штабом австрійської дивізії втік у сторону границі Мадярщини. Тому отаман Коссак передає вам наказ, щоби ви в своїм курені оголосили поготівля, збірку, бо ще сьогодні, коли буде заходити сонце, наш курінь мусить відмаршувати у північному напрямі, щоби під охороною ночі, незамітно для ворога ми вийшли на гору Маківку так, щоб московські гарматчики не доглянули і не обстрілювали нас, та щоби українські добровольці, відпочивши, поснідавши вдосвіта пішли в протинаступ та спинили напад московського війська.

Андрій Мельник (спокійно, самовпевнено) Ну, щож? Не сталося нічого незвичайного, страшного, що вістка про новий наступ московської армії застала нас при обіді, зі склянками вина і під час танців, співів. Такі воєнні несподіванки нам траплялись не раз. Січові Стрільці мусять часом щось з'їсти, випити, забавитись, але український легіон повстав не на те, щоб горілку і вино пити, танцювати, співати, але на те, щоби ворогів України бити. Підем радо знов до бою і будем бити ворогів так, як били їх багато разів. **Знаємо з досвіду в минулому**, що там, де наступають Українські Січові Стрільці, там ворог мусить утікати з української землі або згинути!

Дідич Петро Жарський (сумний, задуманий, сидить мовчазно, а нагло він, звертаючись до Олени Степанівни, вдивляється в її обличчя і зворушений, розжалоблений, промовляє зломаним, тремтливим голосом) Панно хорунжий, невже ви знов підете до бою, оставите мене і я буду примушений жити в цім дворі в самоті?

Олена Степанівна (збентежено, невпевнено) Ну, про це я мушу ще подумати... (хорунжий Степанівна сідає в крісло, і, схиливши голову, попадає в глибоку задуму).

Дідич Петро Жарський (звертаючись до Андрея Мельника, просить розпачливо) Пане поручнику, благаю вас, оставте панну Олену Степанівну в моім дворі! Ну, погляньте на панну Олену! Як така дівчина спроможна йти до битви? Вона втомлена, знесилена вкрай; якщо панна хорунжий знову відійде на гору Макірку, то вона загине зі самого знесилля або буде вбита чи поранена! То жак! Моя сестра Ганна перебуває тут тимчасово і невдовзі повернеться до міста до своїх родичів, тому, пане поручнику, може ви, як командир куреня, учинили б так, щоби панна Олена Степанівна хоч заступила мені мою сестру, заопікувалась моєю донечкою? Пане поручнику, від вас залежить моя доля, доля моєї дитини і доля Олени Степанівни, тому я признаюся вам у моім горю, що я так полюбив панну Олену, що тут у безлюдних горах, у старім, напівзруйнованім дворі без панни Олени Степанівни я не зможу жити і я з розпуки тут сам покінчу своє життя, застрілюся з ловецької рушниці.

Андрій Мельник (вагаючись) Панно Хорунжий! У тім, що висказав пан Жарський, була болюча, щира сповідь, яка зворушила мене до того степеня, що я відчуваю жаль і співчуття не тільки для особи пана дідича,

але і для вас, панно Олено Степанівно! Ви, панно хорунжий, справді згідно з наказами комендантів недавно були у битві і знов мусите йти до битви, але австрійська влада не погнала вас насильно до військової служби, тому та влада не ув'язнила би вас за дезерцію, якщо ви остались би у цім дворі. Навіть отаман Гриць Коссак трактує вас як улюбленицю українського легіону, і часом говорить, що таку цінну жінку, як Олена Степанівна, треба зберігати, як скарб народу, і комендантура нашого легіону не повинна давати Олені Степанівні трудних, небезпечних обов'язків, не повинна посилати ту войовничу студентку туди, де дуже свистять кулі. Недавно той нібито суворій, а в дійсності добродушний отаман Коссак у старшинській кухні при вечері, усміхаючись, сказав, що Олена Степанівна повинна студіювати в університеті, а не воювати, та що взагалі жінок не треба приймати до військової служби.

Учора я бачив, що після битв на горі Маківці ви була така втомлена, знесилена, що ледве маршувала, тому вам потрібний спочинок. Ще взимі в лісах гірського пасма Горганів ви були перестудились, хорували і деякий час перебували в лічниці. В останніх битвах на горі Маківці була майже сотня вбитих і поранених наших старшин, підстаршин, бійців, тому в нашім легіоні є тепер великий брак старшин. Якщо ви перестали би виконувати військові обов'язки в нашім курені, то я долучив би вашу сотню до інших розбитих у боях сотень і замість вас вашою сотнею командував би чотар Іван Чмола. Отаман Гриць Коссак передав мені наказ зібрати курінь до вимаршу, але не визначив, котрі старшини мають провадити сотні до бою,

а тим самим про приділення сотенних командирів я маю право рішати сам. Ви не можете повертатись до вашого рідного села до батьків, бо ваші батьки на за-сланню, а ваше рідне село під час битв спалене до тла. і в Золочівському повіті панує московська влада, яка заслала би і вас у Сибір за те, що ви служили в українським легіоні та боролись проти Росії.

Якщо бажаєте, то оставайтесь у цім дворі, а я зголо-шу командирові полку отаманові Грицеві Коссакові, що ви утомилися в боях, потребуєте спочинку. Від першо-го дня, коли ми заквартирували в цім дворі, я завважив, що пан дідич любить вас і що ви дивитесь на пана дідича ласкавим оком. Може ви вийдете за пана Жар-ського заміж і тут знайдете своє щастя? Таж війна не триватиме вічно і ви не будете ціле життя войовником, тому ви повинна подумати про свою будучину, тому рішайтесь, чи ви йдете з моїм курінем до нової бит-ви, чи остаєтесь у цім дворі?

Олена Степанівна (встаючи з крісла, заявляє рішуче) Я склала на хрест і на тризуб військову присягу, і мое діло виконувати військові обов'язки, накази Бойової Управи українського легіону, а не бути дідичкою в цім дворі! Я хочу йти до нової битви продовжувати бо-ротьбу за волю України! (Звертаючись до дідича) Па-не Жарський, не згадуйте мене злим словом! До по-бачення у вільній Українській Державі!

(Олена Степанівна прощається з дідичем, сердечно сти-скаючи його руку, обіймає і цілує Ганну, вдягає свій плащ, причіпляє до пояса револьвер, багнет, накладає на голову шапку і відходить через двері ліворуч на дорогу. Андрій Мельник, одягнувши плащ, прип'яв-ши револьвер і багнет до пояса, стискає долоні Ганни

і дідича, та мовчазно, поважно відходить услід за Оленою Степанівною з кімнати.)

СЦЕНА XIII

(За кілька хвилин через двері з лівої сторони на сцену входять джура і обозник.)

Джура Панько Кліщ (до Жарського) Пане дідич! Я і мій друзяка Гриць прийшли сюди забрати наші наплечники, бо ми вже не будемо кватирувати у вашім дворі. Мене аж руки сверблять, так хочу бити москялів, усі українські добровольці також ідуть з великою охотою до бою, тому ми тепер уже напевно проженемо із нашого краю кацапів, та заженемо російське військо аж у сибірські ліси на ведмедів полювати. Я і Гриць Самопал будемо двигати ці наплечники аж до Києва і до Москви й до Петрограду.

Обозник Гриць Самопал Ні, Паньку, хоча ми з'їли наші харчеві запаси, трохи випорожнили наші наплечники, то і в новій офензиві українського легіону і австрійської армії ми не будем у силі двигати наплечників, бо всі українські охотники говорять, що до Києва трохи далеченько. Одначе ти не журися, бо я своїм обозним возом завезу не тільки твій наплечник, але й тебе аж до Києва, якщо мої норовисті коні, злякавшись вигляду московських і монгольських солдатів, не сполошаться і не перевернуть воза в Дніпро, й не потоплять у тій ріці наших наплечників і тебе і мене. На війні всяко буває, і боєць обозник та старшинський джура мусять бути раз на возі, раз під возом. Пане дідич, Ганнусю, дякуємо вам, що ви нас вигідно заква-

тирували і щедро гостили. Ганнусю, ти така добра дівчина, що якби поручник Андрій Мельник став командиром залоги міста Києва і дав мені відпустку, і, якщо я навідався би в ці сторони, то я привіз би тобі, Ганнусю, зі столиці України гарний дарунок, якусь квітчасту хустку або вишитий фартушок.

Джура Панько Кліш Прощайте, пане дідич і ти, Ганнусю! Жаль мені розставатись з вами, але війна — то такий час, що люди часто вітаються і скоро прощаються і вояк мусить кватирувати раз у панському дворі, а раз в окопі, в рові або і в лисячій норі. (Джура й обозник, узявши на плечі наплечники, відходять через двері ліворуч на дорогу.)

Обозник Гриць Самопал (відходячи з кімнати, підспівує):

«Бо війна війною, в ній є Божа сила,
вісьта, вйо!

Як не заб'є тебе гостра куля,

То копитом коло кухні вб'є кобила.

Гайта, вйо!»

(Ганна і дідич підходять до відчиненого вікна і зацікавлено дивляться в сторону дороги. З тієї дороги доносяться зов сурми, оклики війська, накази командирів чет і сотень: **«Збірка! Позір! Ходом руш!»**)

Згодом чути, як на дорозі тупотять кінські копита, іржуть коні, гуркотять колеса гармат, обозних возів. Щораз виразніше чути лункі кроки вояцького маршу. Через відчинені вікна і двері видно, як перед двором маршують закосичені дубовим листям або листям калини, чи то сосновими галузками січовики добровольці, над котрими поблискують цівки крісів, вістря багнетів, наложених на ті кріси, і видно, як перед струн-

кими рядами війська на вітрі мають жовто-сині хоругви із тризубами на них.)

Ганна (вдивляючись із подивом і з любов'ю у ряди українського війська та махаючи на прощання рукою, кличе через вікно) Ідїть, дорогі січовики, з Богом, хай вас Господь провадить і хай вам помагає в боях! Повертайтеся до нас усі здорові та з перемогою! Ми ждем на вас! (Через вікна в кімнату проникають проміння заходячого сонця і в соняшному сяйві видно дими, заграви пожеж, що підіймаються над горами. Ганна і дідич Петро Жарський звертають свою увагу в сторону гір і розмовляють.)

Дідич Петро Жарський Сестро, поглянь! На схлонах гори Маківки горять ліси, підпалені вибухами стрілен! Аж до неба підноситься дим, ціла гора освітлена загравами пожежі, і полум'я вогнів та проміння сонця так освітили дорогу, що видно, як по ній маршує військо. Ганнусю, чи ти бачиш? Олена Степанівна веде одну сотню українського легіону на гору Маківку до нового бою. Іван Чмола провадить другу сотню січовиків, третю сотню українських добровольців провадить чотар Омелян Кучерішка.

Ганна (напружено, зі захватом) Так, я бачу виразно тільки те, що на чолі цілого пробойового куреня Українських Січових Стрільців ступає наш незабутній поручник Андрій Мельник.

(В кімнату доносяться відгомони гуку гармат, клетоту крісів, скорострїлів і оклики війська.)

Оклики війська з-поза двора Вперед! Наступ! Слава! Бий москалів!

(Ганна поривисто вибігає на ганок, розглядається.)

Дідич Жарський (силою здержуючи Ганну, завертає

її в кімнату, і, перестрашено, благально просить) Сестро, не виходь на ганок, не підходь до вікна, сховайся в пивниці, бо тебе кулі уб'ють!

Ганна (радісно, бадьоро) Ні, не треба ховатись! Нема небезпеки! Москалі у наскоку вже були близько лісничівки, але не стріляють у сторону двора, бо вони втікають перед українським військом!

(Відгомони маршу війська і битви віддаються, затихають і декілька хвилин у кімнаті чути тільки шум лісу, потоку, щебетання птиць, а по короткім часі чути лише, як Українські Січові Стрільці співають.)

Спів (війська за двором)

«Хлопці, алярм, уставайте, вже найвищий час,
Наступають на три шляхи вороги на нас.

«Ой, видно село, широке село під горою,
Ой, там ідуть стрільці, січовії стрільці до бою.»

«Нема в світі кращих хлопців над січових
добровольців.

Як ідуть в бій, то співають і зі співом умирають.»

Ой, у лузі червона калина похилилася,

Чогось наша славна Україна зажурилася,

А ми тую червону калину підіймемо,

А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!»—

К І Н Е Ц Ь

ПОМІЧЕНІ ПОМИЛКИ

На стороні 4 в 11 рядку знизу замість слів «Габтахт» повинні бути слова «Габт Ахт».

На стороні 10 у 6 рядку знизу помилково повторено слово «коли».

На стороні 16 у рядку 18 знизу треба викинути слова «ноги, ніби коновки».

На стороні 23 у рядку 9 знизу замість слова «кричали» повинно бути слово «кричати».

На стороні 47 у рядку 15 замість слова «Рикова» повинно бути «села Рикова».

На стороні 49 у першій рядку знизу у слові «мені» помилково надруковано дві букви «е».